

TÜRK TOPLUMUNDA NEVRUZ-I*
In the Turkish Society Nauruz-I

Alaattin UCA**

ÖZET

Nevruz, Türk Dünyasında kutlanan ilk yaz bayramlarından biridir. Kaynağı çok eskilere dayanır. Bu bayrama Anadolu'da ve Anadolu dışında Türk halkı büyük ilgi gösterir. Bir çok gelenek ve görenek bu vesileyle yaşatılır. Dolayısıyla Nevruz, toplumu ayakta tutan, birlik ve beraberliği pekiştiren bir olgudur.

Anahtar Kelimeler: Nevruz, Türk Dünyası, Türk Toplumunu, Gelenek.

ABSTRACT

Nauruz is one of the initial summer feasts celebrated in Turkish world. The origin of this feast is based on old times. This feast is shown interest by Turkish People in Anatolia and other regions, it is kept alive alot of traditions and customs by means of this feast. Nauruz is the event which joins the society firmly and tightly.

Keywords: Nauruz, Turkish World, Turkish Society, Tradition.

* Bu Makalenin İkinci kısmı Dergimizin 33. sayısında yayınlanacaktır.

** Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Nevruz, bazı takvimlere göre yeni yılın ilk günü (yılbaşı), gece ile gündüzün eşit olduğu, güneş ışınlarının ekvatora dik, kutuplara eşit uzunlukta ulaştığı, astronomik olarak kuzey yarımkürede ilkbaharın başladığı, gezegenlerin yörüngelerinde başlangıç noktalarına geldiği 21 Mart günüdür.¹ Sebep ne gösterilirse gösterilsin aslında Nevruz kutlamalarının gerçek sebebi, kışın sona ermesi, baharın gelmesi ve de tabiatın canlanmaya başlamasıdır.² Tabiatdaki bu canlanmanın, her yerde aynı zamanda olmaması ve kullanılan farklı takvimlerden dolayı kutlama tarihlerinde ufak tefek farklılıklar görülse de Nevruz Türk Dünyası'nda canlı bir şekilde kutlanır. Nevruz için bazı yerlerde ve özellikle de Balkan Türkleri arasında "Mart Dokuzu" tabiri kullanılır. Çünkü, Güneş'in Koç Burcu'na girdiği gün olan Nevruz, Miladi takvime göre 21 Mart'a rastlarken, Rumi takvime göre de 9 Mart'a tekabül eder. Takvimler arasındaki farklılardan dolayı bazı yıllar Miladi 22 Mart gününün Rumi 9 Mart gününe tekabül ettiği de görülür.³

Anadolu'da uzun kışların sonunda halk "Dokuz Mart"ı yani Nevruz'u hasretle bekler. Özellikle kırsal alanlarda yaşayanlar, İlkbaharın ve yeni yılın müjdecisi olan leylekleri sevgiyle, heyecanla karşılar. Birçok yerleşim yerinde Bu hayvanların yuva yapmaları için ağaçlara sepetler, yiyecekler konur ve onların geliş tarihleri, "Sekize Gelmez, Dokuza Kalmaz" sözüyle hafızalara kaydedilir.⁴ Ancak, Nevruz günü baharın ve yazın başlangıcı olarak görülse de bazı yıllar, bazı yerlerde umulmadık soğuklar hatta kar yağışı olur. Baharın müjdecisi leyleklerin yuvaları bile karla kaplanır. Havanın müsait olmadığı durumlarda kutlamalar ya ertelenir ya da kapalı yerlerde yapılır.⁵

¹ Cafer Kuli-zade, "Nevruz'un Bilimsel Temelleri", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Haziran 1994, Yıl.8, S.90, s.57; Abdurrahman Güzel, "XIV-XV.Yüzyıl Edebiyatında Nevruz ve Nevruzîyeler", Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, (Yayına Hazırlayan: Sadık Tural), Ankara, 1995, s.96, 97; R. Levy, "Nevrûz, Navruz", İslam Ansiklopedisi, Eskişehir, 1997, C.9, s.233; Ergeş Uçkun, "Nevruz Bayramınız Kutlu Olsun", Erciyes, Mayıs 1995, Yıl.19, S.209, s.8; "Nevruz Ulusun Ulu Günü", (Aktaran: Süer Eker), Ankara, 1993, s.3.

² Kâzım Alpaslan, "Nevruz – Toprak Bayramı 21 Mart 1943", Uludağ, S.56-57, s.28, 29; Ali Aksakal, "Türk Kültüründe Hidrellez", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Temmuz 1990, Yıl.4, S.43, s.45, 50; Alpaslan, "Toprak Bayramı Nevruz", Uludağ, Mart-Nisan 1946, S.76, s.11.

³ Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Takvîmü's-Sinîn, (Hazırlayanlar: Yücel Dağlı, Hamit Pehlivanlı), Ankara, 1993, s.450; Emin Kalay, "Edirne'de Nevruz ve Hidrellez", Millî Folklor, Bahar / Yaz 1996, Yıl.8, C.4, S.29 / 30, s.6.

⁴ Mahmut Kemal Yanbey, "Türk Takvimi Hakkında", Türk Folklor Araştırmaları, Mart 1951, Yıl.2, C.1, S.20, s.306.

⁵ "Karakış Geri Geldi Leylekler de Şaşırdı", Hürriyet, 28.03.2002; Kerim Yund, "Türkiye'de Hidrellez", Türk Folklor Araştırmaları, Mayıs 1960, Yıl.11, C.6, S.130, s.2139.

Nevruz, Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden önce de kutladıkları önemli bir gündür ve kaynağı yüzyıllar öncesine dayanır.⁶ Bu kutlamalar İslâmiyetin kabul edilmişinden sonra islâmî motiflerle de zenginleşerek Türk kültür coğrafyasındaki yerini almış,⁷ İslâmiyetten önce Türk toplumu içerisinde yer alan adetler de yaşatılmıştır ki bu konuda İslam Dini'nin göstermiş olduğu toleransı da göz ardı etmemek gerekir.⁸

Bununla beraber, Türk Dünyası'nda Nevruz kutlamaları esnasında, kaynağı çok eskilere dayanan adet ve gelenekler ortaya çıkmıştır. Bunları şu şekilde gruplara ayırmak mümkündür:

- 1 -*Kırlara Çıkma, Eğlence, Şenlik ve Oyunlar Düzenleme*
- 2 -*Yiyecek Hazırlama*
- 3 -*Temizlik Yapma ve Giyim Kuşamdaki Değişiklikler*
- 4 -*Hediyeleşme, Akraba Ziyareti ve Sosyal Dayanışma*
- 5 -*Ad Verme*
- 6 -*Ateş Yakma ve Üzerinden Atlama*
- 7 -*Hızır Baba İnancı*
- 8 -*Kabir Ziyareti, Kurban, Dua ve Diğer Dini Motifler*
- 9 -*Bolluk ve Bereket Gelmesi İçin Yapılanlar*
- 10 -*Sağlık, Mutluluk, Baht Açıklığı İçin Yapılanlar ve Tutulan Dilekler*

Kırlara Çıkma Eğlence Şenlik ve Oyunlar Düzenleme

Nevruz kutlamaları denilince ilk aklımıza gelen gelenek, kırlara çıkmadır. Çünkü baharın gelişiyle birlikte, insanlar kırlara çıkmak, güneşin, yeşilin tadını çıkarmak isterler. Bu gelenek çok eskiye dayanır. Milattan yüzlerce yıl önce, Hunlar, Nevruz günlerinde kırlara çıkar, bahar şenlikleri yaparlardı.⁹ Göktürkler'de ve Uygurlar'da da benzer gelenekler görülürdü.¹⁰ Hatta

⁶ Ata Sarıyev, "Nevruz Gelse Aleme", Avrasya Etüdüleri, Sonbahar/Kış 1999, S.16, s.3.

⁷ Ahmet Özmen, "Kars Yöresinde Nevruz Bayramı", Nevruz, (Derleyen: H.Vedat Demirbaş), Ankara, 1998, s.39; Aksakal, "Türk Kültüründe Hıdırellez", s.49.

⁸ Abdulkadir Yuvalı, "Nevruz Bayramı ve Çarşamba Günleri", Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.58.

⁹ Ramazan Karaman, "Türkiye'de Nevruz Kutlamaları", Millî Folklor, Yaz 1999, Yıl.11, C.6, S.42, s.42 ; Mahmut Kaşgarlı, "Orta Asya Türklerinde Nevruz", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Nisan 1996, S.112, s.37.

¹⁰ Muzaffer Tepekaya, "Nevruz ve Osmanlı'da Yaşatıldığına Dair", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, İzmir, 2000, S.IV, s.210; Reşat Genç, "Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.15, 16; Dursun Yıldırım, "Türkler'in Yılbaşı Özgürlük Günü Bayramı", Millî Folklor, Ankara, Kış 1997, Yıl.9, C.5, S.36, s.3.

Uygurlar'da Nevruz kutlamalarını gösteren resimler günümüze kadar ulaşmıştır. Selçuklular, Osmanlılar ve diğer Türk devletlerinde¹¹ Nevruz eğlence ve şenliklerle kutlanırdı.¹²Hatta Selçuklular'da ve bir dönem de Osmanlılar'da Nevruz, milli bayramdı. 21 Mart'a tekabül eden gün, şairler bahariye veya nevrüziye adı verilen medhiyeler, hekimbaşı ise çeşitli baharatlardan nevrüziye adlı macun hazırlayıp sultana sunar ve nevrüz bahşişi alırlardı.¹³Yine aynı maksatla müneccimbaşı da yeni takvimi sultana takdim ederdi. Ancak Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonradır ki kutlamalar resmi niteliğini yavaş yavaş kaybetti.¹⁴ Tabii ki halk, yüzyılların birikimi olan gelenekleri devam ettirdi. Orta Asya'da ise Sovyetler Birliği'nin işgaliyle kesintiye uğrayan Nevruz kutlamaları, 1991 de Sovyetler'in dağılması ile bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinde, 1995 yılından sonra da ülkemizde yeniden resmi hüviyet kazanmaya başladı.¹⁵ Ancak, resmi kutlamalardan ziyade halk arasında yaşatılan gelenek ve görenekler konumuzun esasını teşkil etmektedir. Zaten kutlamalara karşı halkın ilgisi her zaman daha çok olmuştur.

Başta Anadolu olmak üzere Türk Dünyası'nın hemen her köşesinde halk Nevruz günlerini coşkuyla kutlamaktadır.

Mesela, Bolu'da halk baharın gelişini kutlamak amacıyla Nevruz günü gruplar halinde mesire yerlerine gider.¹⁶

Amasya'da, bir çok yerde olduğu gibi, Nevruz günü kır gezintileri yapılır. Pirlar Parkı, Kırklar Dağı, Şirvanlılar Türbesi, Kurtboğan, Çakallar ve Kale bu geziler esnasında tercih edilen yerlerdir.¹⁷

¹¹ Timur'un oğlu Şahruh, 1447 yılı Mart ayında ölümünden birkaç gün önce, Nevruz dolayısıyla Rey'de toy düzenlemiştir. (İsmail Aka, "Timurlular Devleti", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, C.9, s.252.)

¹² Hayrettin Rayman, "Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler", Millî Folklor, Bahar 2002, Yıl.14, C.7, S.53, s.11; Karaman, "Azerbaycan'da Nevruz Kutlamaları", Bilge, Bahar 2001, C.7, S.28, s.25.

¹³ Ahmet Arif Turan, "Nevruz Bayramı ve Kültürümüzdeki Yeri", Millî Folklor, Ankara, 2000, Yıl 12, C.6, S.45, s.68; Ayşegül Demirhan, "Tıp Tarihimizde Nevruz", Türk Folklor Araştırmaları, Nisan 1976, Yıl.27, C.16, S.321, s.7616; M.Şakir Ülkütaşır, "Çeşitli Halk Gelenek ve İnançları Üzerine Küçük Araştırmalar", Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1976, Ankara, 1977, s.309-311.

¹⁴ Sadık Tural, "İnsan, Nevruz Bilgi Üzerine Birkaç Söz", Nevruz, s.4; Tepekaya, "Nevruz ve Osmanlı'da Yaşatıldığına Dair", s.211, 213; "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", T.C. Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi (www.kultur.gov.tr.)

¹⁵ İlker Evrim Binbaş, "Türklerde Nevruz Geleneği", Avrasya Etüdüleri, Yaz 1999, S.15, s.61; Özmen, "Kars Yöresinde Nevruz Bayramı", s.39.

¹⁶ Zekiye Tütüncü, "Bolu İlinde Bayramlar, Anma Günleri, Festivaler", II.Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2000, s.363; "Nevruz Gelenekleri", <http://www.bolununesi.com>.

¹⁷ Abdulhalûk Mehmet Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevrüz, Ankara, 1991, s.131.

Diyarbakır'da da halk Nevruz günü mesire yerlerine giderek eğlenir. Nevruz'da kırlara çıkmak bölgedeki en eski geleneklerdendir.¹⁸

Edirne ve çevresinde Nevruz eğlenceleri genellikle bir türbenin etrafında veya ağaçlık bir alanda yapılır. Bu eğlencelere "Sultan Nevruz Eğlencesi" denir.¹⁹ Edirne merkezinde halk Kavakkapı, Yangöz Çeşmesi, Hamam Bayırı, Yahudi Maşatlığı gibi mesire yerlerine akın akın gider. Akşama kadar yenilir, içilir ve kıştan kurtulup, bahara kavuşmuş olmanın sevinci ile eğlenilir.²⁰

Erzurum'da rakım yüksekliğinden dolayı, Nevruz günü hava henüz yeterince sıcak olmadığı için pikniğe çıkma geleneği Hidrellezdeki kadar fazla rağbet görmez. Ancak Nevruz coşkusu öğrencilerin, halkın ve devlet yetkililerinin de katıldığı çeşitli etkinliklerle yaşatılır. Bu çerçevede konuşmalar yapılır, şiirler, şarkılar, türküler söylenir; güreş, halat çekme gibi sportif gösteriler sunulur. Baharı simgeleyen yiyecekler ikram edilir. Halk oyunları ekipleri gösteriler yapar. Herkes sevinç ve coşku içerisinde halay çeker.²¹ Yine eski bir geleneğe uyularak, yumurta tokuşturulur. Azerbaycanlı şair, Mehmed Hüseyin Şehriyar, Türk Dünyası'nın pek çok yerinde yaşatılan bu geleneği bir şiirinde şöyle dile getirir:

***"Yumurtanı göyçek(güzel)güllü boyardık,
Çakkıştırıp sınımların(kırılanları)soyardık,
Oynamaktan birce meger doyardık.
Eli mene yaşıl aşık vererdı,
Irza meneNovruz gülü dererdı."***²²

Kırklareli'de ise Nevruz, Mart Dokuzu adıyla kutlanır. O gün kırlara çıkılır ve eğlenilir.²³ Hava ne kadar serin olursa olsun bu adetten vazgeçilmez. Genelde kadınlar ve genç erkeklerin ilgi gösterdiği gezilerde, Aşağı pınar ve İnci Dere gibi yerler tercih edilir.²⁴

Mersin'in Silifke ilçesi ve çevresinde yaşayan Toros Türkmenleri Nevruz günü yaylaya çıkarlar. Yayla evlerinde bulunanlar sonradan gelen misafirleri

¹⁸ "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", (www.kultur.gov.tr.)

¹⁹ Kalay, "Edirne'de Nevruz ve Hidrellez", s.6.

²⁰ Ahmet Günşen, "Edirne ve Yöresinde Bahar Bayramı Geleneği ve Nevruz", Erciyes, Mayıs 1995, Yıl 19, S.209, s.10; Edirne İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1968, s.76.

²¹ Habib Açar-Abdulhamit Güler, "Nevruz Coşkusu", Atatürk İletişim, Nisan 2002, Yıl 1, S.2, s.1, 5.

²² Sinan Oğan, "Türklerde Yeni Yıl Nevruz Bayramı ve Törenleri", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mart 1973, Yıl.7, S.75, s.34.

²³ "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", (www.kultur.gov.tr.)

²⁴ Kırklareli İl Yıllığı 1967, s.238.

evlerinde ağırlarlar. Gelen grup havaya ateş açarak gelişlerini bildirir. Yayladakilerin başkanı da bir el ateş ederek cevap verir. Daha sonra karşılıklı olarak havaya ateş edilir. Birbirlerine “Nevruzunuz kutlu, dölünüz hayırlı ve bereketli olsun”²⁵ temennisinde bulunurlar.²⁶

İzmir’in Bornova ilçesi yakınlarında Narlıdere civarında yaşayan Tahtacı Türkmenleri de Nevruz günü yaylaya çıkarlar. “Mart Dokuzu”ndan sonra dağlar misafir alır” sözü bölgede yaygın olarak kullanılır. Bu sözle yaylaya çıkma gününe ve tabiattaki canlanmaya işaret edilir.²⁷ Bu gün yaylalara, kırlara çıkan Türkmenler, çalgılar çalar; şarkılar, türküler söyler; yer, içer eğlenirler.²⁸

Sivas’ta Nevruz günü kırlara gezmeye gidilir.²⁹ Genellikle Harman Çayırı ve Çat denilen yerler tercih edilir.³⁰ Sivas’ın Divriği ilçesine bağlı köylerde ise, halkın “Yel önü” adını verdiği bir gelenek vardır. Mart Dokuzu ya da Nevruz geldiği halde karın kalkmadığı yıllarda, karın çabuk kakması, havaların ısınması, hayvanların bir an evvel otlaklara çıkması temennisıyla gerçekleştirilir. Yel önü töreninin yapılacağı önceden köy halkına duyurulur. Köylüler ekonomik durumlarına göre para, yiyecek, kurbanlık koç gibi şeyler vererek katkıda bulunurlar. Kurbanlar kesilir, bulgur pilavı pişirilir. Hemen her aile “lokma” adı verilen ve peksimete benzeyen ekmek yapar. Halk köy meydanında toplanır. Yemekler yenir. Toplu olarak, güneyden gelen ve karları eriten rüzgârın esmesi için dua edilir. Bu sırada gençlerden biri, önceden hazırlanmış lokmayı kaparak, köyün güney tarafındaki bir tepeye doğru kaçar. Diğer gençler onu yakalarlar ve derenin suyunda ıslatırlar. Sonra bütün köy halkı “Es gaba yelim es”diyerek dere kenarına kadar giderler ve tören burada sona erer.³¹ Sivas’ın Kangal ilçesine bağlı Alacahan nahiyesinde ise, çocuklar Mart ayının ortalarında yiyeceklerini yanlarına alarak, Nevruz çiçeği toplamak üzere kırlara çıkarlar. Çeşitli oyunlar oynayıp, piknik yaparlar.³²

²⁵ Yaşlılarımız arasında yaşatılıp, günümüze kadar gelen “Halk Takvimi”ne göre, Mart ayının adı “Döldökümü” (Kuzuların dünyaya gelmesi)dür. Bu takvime göre,diğer aylar da şöyle adlandırılır: Ocak: Karakış veya Zemheri; Şubat: Gücük; Nisan: Yağmurayı; Mayıs: Çiçek ayı; Haziran: Kiraz ayı (Yaz ayı); Temmuz: Kotan ayı; Ağustos: Otbicimi veya Çürükay; Eylül: Bögürüm ayı; Ekim: Harmanayı veya Şarap ayı; Kasım: Koç ayı veya Koçkatımı; Aralık: Nahır kovan. (Mürsel Köse, “Kars’ta Kotan”, Türk Folklor Araştırmaları, Ağustos 1963, Yıl.15, C.8, S.169, s.3149.

²⁶ Karaman, “Türkiye’de Nevruz Kutlamaları”, s.49.

²⁷ “Yurdumuzda ve Orta Asya’da Nevruz Kutlamaları”, (www.kultur.gov.tr.)

²⁸ Abdurrahman Yılmaz, Tahtacılar Gelenekler, Ankara, 1948, s.99.

²⁹ Vehbi Cem Aşkun, Sivas Folkloru, C.II, Sivas, 1943, s.41.

³⁰ Müjgân Üçer, “Sivas’ta Mevsimlik Bayram ve Özel Günler: Sultan Navruz, Eğrilce ve Sıçancık”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8, s.51.

³¹ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.136.

³² İsmet Çetin, “Alacahan’da Nevruz Kutlamaları”, Millî Folklor, Bahar / Yaz 1996, Yıl.8, C.4, S.29/30, s.11.

Tunceli’de ise, Nevruz öncesinde havaların ısınmaya başlamasıyla birlikte çift sürme işi gündeme gelir ve çift sürüleceği ilk gün Orta Asya Türklerinde de olduğu gibi, tarlalarda törenler yapılır. O gün, yağla yoğrularak pişirilen ve “Niyaz” adı verilen ekmek dağıtılır. Niyazın hamurundan bir parça, koşulan hayvanların alınlarına ve boynuzlarına sürülür. Ayrıca bu hamurdan “Göme” adı verilen bir çörek de pişirilir. Tarlada sabana koşulu öküzlerin boyunduruğuna vurularak parçalanan bu çörekler daha sonra fakir fukaraya dağıtılır.³³

Yozgatlılar Nevruz günü öğleye yakın saatlerde çeşitli mesire yerlerine giderler. Yörede buna “sahraya çıkma” denir. Sahraya çıkan Yozgatlılar genellikle kadınlar, kızlar, gelinler yakınları olan erkekleriyle birlikte giderler. Gelin olanlar da bu günü fırsat bilerek gelinine hava aldırır, eğlendirir, eşiyile dostuyla, konu komşusu ile sahraya çıkar, yer içer eğlenirler.³⁴

Anadolu’nun hemen her yöresinde yaşatılan bu geleneklere Anadolu dışındaki Türk Dünyası’nın muhtelif yerlerinde de rastlanır. Kırlara çıkmanın yanı sıra Nevruz günlerinde çeşitli seyirlik oyunlar da sergilenir. Bu tür faaliyetlerle eğlencelere renk katılır. Mesela, Afganistan’da eskiye dayanan bir geleneğe göre, Nevruz günü genç kızlar ailedeki çocuklarla birlikte kırlarda gezme çıkarlar.³⁵

Azerbaycan’da Nevruz günü kendirbazlar, sokaklarda çeşitli halk oyunları icra ederler. Ayrıca meddah, gölge tiyatrosu, kukla tiyatrosu gibi gösteriler sunulur. Hediye almak için kapı kapı gezmek, dervişler gibi şiirler ve şarkılar söylemek, bir dilek veya istek bildirmek için kapının ağzına papak veya çanta koymak gibi davranışlar da görülür.³⁶ Ağaçlarda salıncaklar kurulur. Genç kızlar ve delikanlılar sallanır. Sallanan kişi mani okur. Etrafindakiler de ona cevap verir. Bu oyuna, “Küfdibi” veya “Küfyeli” denir.³⁷ Güney Azerbaycan’da ise Nevruz öncesindeki üç Çarşambada çeşitli etkinlikler yapılırken, Ahir Çarşamba da denilen son Çarşamba günü kırlara çıkılır.³⁸ Ayrıca hem Kuzey Azerbaycan’ın hem de Güney Azerbaycan’ın hemen her yöresinde Nevruz dolayısıyla Teke ve Kosa³⁹ denilen oyunlar oynanır.⁴⁰ Kosa oynatmak için bilgili ve de yetenekli bir

³³ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.56, 57.

³⁴ Mustafa Uslu, “Yozgat’ta Nevruz Geleneği”, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, Nisan 2000, S.160, s.57, 58.

³⁵ “Afganistan Maslahatgüzarı Sayed Zaher Shah’ın Nevruz Konuşması”, Nevruz ve Renkler, (Yayına Hazırlayanlar: Sadık Tural – Elmas Kılıç), Ankara, 1996, s.22.

³⁶ Karaman, “Azerbaycan’da Nevruz Kutlamaları”, s.30.

³⁷ “Yurdumuzda ve Orta Asya’da Nevruz Kutlamaları”, (www.kultur.gov.tr.)

³⁸ Rıza Gaffari, “Güney Azerbaycan’da Nevruz”, Bilge, C.7, S.28, s.31.

³⁹ Bazı farklılıklar olsa da buna benzeyen ve Kosa/Köse adı verilen bir oyun, Ağrı (Taşlıçay)’da, Van ve çevresinde de oynanır. (İsmet Alparslan, “Taşlıçayda Koyunun Yüzü ve Kosa Bezeme”, Türk Folklor Araştırmaları, Temmuz 1978, S.384, s.8384, 8385 ; Vahap Kaya, “Van’da Köse Oyunu”, Türk Folklor Araştırmaları, Ocak 1970, Yıl.21, C.12, S.246, s.5011.

çocuk seçilir. Sirtına kürk, başına uzunca bir külah, yüzüne örtü, beline kuşak, boynuna ufak bir çingırak takılır. Çocuğun etrafı kalabalık bir grup tarafından sarılır ve topluca gezilmeye başlanır. Her evin önüne gidildiğinde şiirler okunarak ev sahiplerinden çeşitli hediyeler alınır.⁴¹ Hediyeler toplanırken,

*“Novruz novruz bahara,
Güller güller nubara,
Bağçanızda gül olsun,
Gül olsun, bülbül olsun,
Bal olmasın, yağ olsun,
Evdekiler sağ olsun,
Hanım dursun ayağa,
Kosaya pay versin ağa.”* gibi tekerlemeler söylenir.⁴²

Azerbaycan’ın bazı bölgelerinde ise güreş, at çapma, çöken gibi oyunlar oynanır ve yumurta dövüşü yapılır.⁴³ Ayrıca horoz, koç, köpek, deve gibi hayvanlar dövüştürülür. Yenilerek dövüşü kaybeden hayvan, kural gereği karşı tarafa verilir.⁴⁴ Azerbaycan’da, Nevruz kutlamalarını düzenli bir şekilde yürütmek amacıyla “Han bezeme”denilen bir oyun oynanır. Bu oyun gereği bir Hükümdar / padişah seçilir. Bu kişide beceriklilik, zekâ, tedbirli olma, iş bilirlilik gibi vasıflar aranır. Kırmızı elbiseler giydirilen padişahın başına bir de taç yerleştirilir. Geleneğe göre, Nevruz bayramı süresince, padişahın emriyle dargınlar barıştırılır, toplumda birlik beraberlik sağlanmaya çalışılır. Bu işler yapılırken bir yandan da insanlar eğlendirilir.⁴⁵ Ayrıca tabiatla ilgili pek çok iş de bu gün gerçekleştirilir. Ağaçların dibi bellenir, kuru dalları budanır. Bağlara giden su kanalları onarılır. Tarlalara ark yapılır. Dut, incir ve kestane ağaçları dikilir. Toprakta sürüm yapılır.⁴⁶

Başkurt Türkleri, Nevruz günü kırlara çıkarlar. Özellikle kadınlar burada “Kargatuy” töreni düzenlerler. Ağaçları çeşitli renklerde bezlerle, gümüş ve bakır

⁴⁰ Mehmet Emin Resulzade, “Nevruz Bayramı”, Azerbaycan, Mart-Nisan 1995, S.302, s.9; Karaman, “Azerbaycan’da Nevruz Kutlamaları”, s.27.

⁴¹ Habib İdrisi, “Eski İran ve Azerbaycan Eyaletinde Nevruz”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.142.

⁴² Metin And, “Komşu Kültürlerde Dramatik Köylü Oyunları ve Türk Etkisi”, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı 1975, Ankara, 1976, s.2, 3.

⁴³ Gaffari, “Güney Azerbaycan’da Nevruz”, s.36.

⁴⁴ Karaman, “Azerbaycan’da Nevruz Kutlamaları”, s.29.

⁴⁵ Ali Şamil Hüseyinoğlu, “Novruz Bayramında (Han Bezeme)”, Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.162; Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.95.

⁴⁶ Azad Nebiyev, “Azerbaycan’da Nevruz, Nevruz Adetleri ve Nevruz Sofrası”, (Aktaran: Lerzan Yağcı), Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8, s.32-34.

paralarla, boncuk ve mendillerle süslerler. Çocukları ağaçlara tırmandırırlar. Onlar ağaçlardan karga gibi bağırdıkça kadınlar, çocukların ağızlarına birer kaşık “karga bulamacı” verirler ve bu arada çeşitli tekerlemeler söylerler. Artan lapayı da ağaçların dallarına ve gövdelerine sürerler.⁴⁷

Batı Trakya Türkleri'nin de Nevruz günü gerçekleştirdikleri en yaygın gelenek kır eğlenceleridir. Eğlence yeri olarak seçilen alanlarda ağaç, bol yeşillik ve suyun bulunması tercih sebebidir.⁴⁸

Doğu Türkistan ve Kazakistan'da yaşayan Günümüz Uygurları ise Nevruz günü ibadet hane önlerinde, büyük meydanlarda ya da Pazar yerlerinde toplanarak çeşitli oyunlar oynarlar. Halk şairleri ve koşakçılar, Nevruz bayramına ithaf ettikleri şiirleri okurlar. Müşikşinaslar şarkı ve türküler söylerler. Halk ise dans eder, güreş tutar. Meddah adı verilen destancılar çeşitli destanlar anlatırlar. Sanat erbabı olan herkes Nevruz vesilesiyle hünelerinin sergileme fırsatı bulur. Mahallelerde, kışı temsilen kalın, kışlık elbiseler giymiş kişiler, kutlamaların yapıldığı meydana getirilir. Üzerlerindeki kıyafetler, bahar ve yaz mevsimine uygun elbiselerle değiştirilir. Ayrıca, Yolvars (kaplan oyunu), Şir (aslan oyunu), Argımak (efsanevi at oyunu) gibi seyirlik oyunlar oynanır. Kaplan oyununda, bir kişi kaplan kılığına girer. Yere çöküp, ellerini kullanarak dört ayaklı olur. Kaplan taklidi yapar. Elinde kırmızı gül tutan bir kişi de onun hareketlerine yön vererek dans ettirir. Bu arada Uygur halk çalgısı olan çoban ravabı ile balman ve tef çalınır. Oyunun sonunda, kaplan kılığına giren kişi maskesini çıkarır ve kendisine kırmızı bir gül takdim edilir. Argımak oyununda ise, yeni elbiseler giymiş olan bir kişi, tahta bir at ile meydana girer ve sazla tempo tutulur ve oynanır. Bütün bu oyunların genel teması, kötü kış şartlarını kovma ve baharı karşılamadır. Uygurlar arasında bu maksatla oynanan elliden fazla oyun ve bu oyunlar esnasında söylenen, yetmişden fazla da Nevruz namesi vardır. Nevruz namelerinde özellikle gençler ilim öğrenmeye, ahlâklı ve faziletli olmaya yönlendirilir. Nevruz günlerinde Uygurlar hikâye ve destan anlatımına da yer verirler. Uygurlar'ın Nevruz adetleri içinde gezinti yapmanın da önemli bir yeri vardır. Hatta bu gezintilere at seylisi (at gezisi), bezme seylisi (müzikli oturma gezisi), dağ seylisi (dağ gezisi) gibi adlar verirler.⁴⁹ Yine Uygurlar'da Nevruz'un gelişi

⁴⁷ Ahmet Tacemen, “Bulgaristan Türkleri İnançlarında İlk Yaz Gündönümü”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Eylül 1993, Yıl 1, C.1, S.4, s.28.

⁴⁸ Abdürrahim Dede, Batı Trakya Türk Folkloru, Ankara, 1978, s.123; Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.112, 113.

⁴⁹ İsa Özkan, “Türk Boylarının Edebiyat ve Folklorunda Nevruz Şenlikleri”, Bilge, 1995, Yeni Gün (Özel Sayı), s.6; Nuraniye-Erkin H.Ekrem, “Uygurlar'da Nevruz Kutlamaları”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.160, 161; Abdülkerim Rahman, “Tarihten Günümüze Doğu Türkistan'da Nevruz Kutlamaları”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.226.

davullarla kutlanır. Mahallelerde ev ev dolaşılıp Nevruz eşarp, Nevruz beg, Nevruz selam, Nevruz gel gibi gösteriler yapılır.⁵⁰

Karaçay-Malkar Türkleri de Nevruz kutlamaları sırasında ve tarla işlerine çıkılan ilk günlerde Sapan Toy, Teyri Toy, Hardar, Erireg, Davle, Guguk dedikleri seyirlik oyunları oynarlar.⁵¹

Nevruz günü güneşin doğuşuyla birlikte Kazak erkekleri ellerinde kürek ve kazma, genç kızlar ise süt ve süttten yapılmış yiyecekler olduğu halde kıra çıkarlar, yiyip içip eğlenir ve bu arada su kaynaklarını temizlerler.⁵² Kazaklar Nevruz günü çeşitli oyunlar da oynarlar. Bunlardan Kol Tujak (Kol Tuzak), genç kız ve erkekler tarafından oynanır. Almak-Salmak adlı oyun ise biraz daha yaşlı kişilerce oynanır. Oyuncular teraziye oturtulur. Bayanların tarafı yense, halk bunu yeni yıl⁵³ için iyiye, Erkek tarafı yense, kötüye yorumlar.⁵⁴ Nevruz günü Kazaklar Kökpar (Gök Börü oyunu), Kız Kuvuv (Kızın erkeği kovalaması oyunu), Böyge (At yarışı), Canbı almak, Gümüş almak, Avdarıspak (At üzerindeki güreş) gibi oyunlar da oynarlar.⁵⁵ Kazaklar ayrıca Nevruz günü fidan dikerler. Şiirler söyler, destanlar anlatırlar. Milli kıyafetler içinde Nevruz kutlamalarına katılırlar. Milli danslar icra ederler.⁵⁶

Yüzyıllardır tabiatla iç içe yaşayan Kırgız Türkleri için de Nevruz günü tabiattaki uyanış, büyük bir sevinç kaynağıdır. Bu gün Kırgızlar, köklü geçmişlerinden süzülerek günümüze kadar gelebilmiş millî oyunlarını sergileme imkânı bulurlar. Genellikle at üzerinde ve hatta at ile bütünleşmişçesine gerçekleştirilen geleneksel oyunlar izleyenleri adeta büyüler. Kök Börü / Oğlak Tartış (Oğlak Kapmaca), Kız Kuumay (Kız Kovalama), Er Eniş (Eri yıkmak, yenmek), Er Sayış (Kargı ile yapılan karşılaşma), Manas adlarını taşıyan bu

⁵⁰ Nizamettin Hüseyin, “Uygurlar’da Nevruz”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.317.

⁵¹ İbrahim Şamanov, “Kafkasyalı Karaçay-Malkar Türkleri’nin Halk Takviminde Yeni Yıl Nevruz”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.197.

⁵² İlyas Topsakal, “Kazak İli Navruzı Nasıl Karşılır?”, Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi, Nisan 2001, S.172, s.27 ; “Nevruz Ulusun Ulu Günü”, (Aktaran: Süer Eker), Ankara, 1993, s.12.

⁵³ Takvim-i Celali ve İran takvimine göre, Nevruz yeni yılın ilk günüdür. (Şemseddin Sami, Kamûs-ı Türkî, İstanbul, 1902, s.1474, 1475.

⁵⁴ Şakir İbrayev, “Kazak Folklorunda Nevruz”, Nevruz, s.17.

⁵⁵ Zeyneş İsmail, “Kazaklarda Nevruz Bayramı”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8, s.26, 27; Şakir İbrayev, “Kazaklarda Nevruz İle İlgili Gelenekler ve Oyunlar”, ((Aktaran: Dinara Düyseyeva), Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.176, 177.

⁵⁶ Özkan, “Türk Boylarının Edebiyat ve Folklorunda Nevruz Şenlikleri”, s.7.

oyunlar tabii ki sadece Kırgızlara has olmayıp Türk Dünyasının pek çok yerinde de oynanmaktadır.⁵⁷

Kırım Türkleri arasında da Nevruz gelenekleri yaşatılır. Nevruz günü, Dobruca bölgesinde gençler dalı budağı çok olan bir ağaç parçasını Nevruz çiçekleri ile donatıp üçerli veya sekizerli gruplar halinde evleri dolaşırlar. Her gidilen evin önünde Nevruz türküleri söylenir. Daha sonra gençler ev sahiplerine Nevruz çiçeği takdim ederler. Onlar da baharı temsil eden bu çiçeğe karşılık gençlere para, yumurta gibi şeyler verirler. Ayrıca, gezdirilen ağaç parçasına da şal, mendil gibi armağanlar bağlanır. Toplanan şeyler daha sonra paylaşılır. Genç kızlar da başlarına Nevruz çiçekleri takarlar.⁵⁸

Kıbrıs Türkleri de Nevruz günü kırlara çıkarlar. Ağaçlık yerlerde ve su kenarlarında toplanarak yer, içer, eğlenirler.⁵⁹ İlkokul öğrencileri öğretmenler nezaretinde Nevruz günü kırlara çıkarak bu eski geleneği yaşatırlar. Ayrıca, ip veya halat çekme, uzun atlama, koşu, güreş gibi yarışmalar da yaparlar. Mahalli olarak kral ve kraliçe adı verilen bahar çiçeklerinden bulmak için çocuklar çok gayret sarf ederler. Bazı köylerde ise şölenler tertip edilir ve halka ikramlarda bulunulur.⁶⁰

Nogaylar da Nevruz günü çeşitli sportif yarışmalar yaparlar. Güreş, at yarışları, uzun mesafe taş atma gibi faaliyetler bunlar arasında yer alır. Yarışmalarda birinci olanlara kuzu, buzağı, para gibi şeyler ödül olarak verilir. Yarışmalar esnasında halk türküleri söylenir. En iyi Nogay türküsü söyleyene de ödül verilir. Türküler kobız, kıkobız, zurna, dombra, sıbızgı gibi milli çalgılar eşliğinde söylenir. Dostluk ve kardeşlik için danslar yapılır. Özellikle halk danslarına büyük önem verilir.⁶¹ Nogay gençleri de Kırım gençlerinin yaptığı gibi, Nevruz günü gruplar oluştururlar. Her gruptan en iyi şarkı ve türkü söyleyenler seçilir. Gençler yeşillenmiş bir ağaçtan kestikleri dal ellerinde olduğu halde ev ev dolaşırlar. Ev sahiplerine bu daldan birer parça vererek, şarkılar söyleyip, kardelen çiçeklerini de duvarlara takarlar. Şarkılar ve şiirler her köyde farklı farklıdır. Ev sahipleri bu gençlere para, kuru et, ekmek gibi şeyler vererek

⁵⁷ Amantur Akmatalliev, “Kırgız Türklerinde Coşkulu Bir Gün Yeni Gün (Nevruz) Kutlamaları”, (Aktaran: M.Sancar Mülazimoğlu), Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Ankara 2000, Yıl.8, S.19, s.30-34.

⁵⁸ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.99, 101, 102.

⁵⁹ Güllü Yoloğlu, “Türk Dünyasında Nevruz”, Bilge, C.7, S.28, s.39.

⁶⁰ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.116, 117.

⁶¹ İsa İndiraliyev, “Nevruz Bayramında Nogay Halk Âdetleri”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.249.

çeşitli ikramlarda bulunurlar. Bu şekilde toplanan yiyecekler hep birlikte yenilir. Sonra oyunlar oynanır, salıncaklarda sallanırlar.⁶²

Özbekistan'ın Semerkant, Buhara ve Andican taraflarında ise kutlama faaliyetleri Nevruz günü başlar ve bir hafta devam eder. Semerkant'ta kutlamalar Efrasiyap Tepesi'nde yapılır. İşlemeli çadırlar altında toplanan halk, cirite benzer atlı oyunları seyrederek.⁶³ Nevruz eğlencelerine seyir⁶⁴ eğlenceleri de denir ve seyir yerlerinde dönme dolaplar kurulur. Her yer çalgıcılar ve seyyar satıcılarla dolar. Güreş, at yarışı, horoz dövüşü gibi etkinlikler düzenlenir, tiyatro eserleri sahnelenir.⁶⁵ Takma saç ve giyimleriyle kadına benzeyen "baça"ların oyunları sergilenir.⁶⁶ Nevruz günü hemen herkes kırlara, tabiatın bağrına koşar. Yemekler yenir ve eğlenilir.⁶⁷ Seyirlik silah talimleri yapılır. Cambazlık, çalgıcılık gibi çeşitli hünerler sergilenir. Köylerde ise çiftçilikle ilgili kutlamalar yapılır. Köyün yaşlıları, öküzlerle çekilen sabanın yanında, tarla sürme hakkında sohbet ederler. Sonra da tohum atma töreni yapılır.⁶⁸ Taşkent mahallelerinde ise Nevruz günü bayram sofraları kurulur. Yemekten sonra, gençler milli oyunlar oynar. Mahallenin imkânlarına göre cambazlık, horoz dövüşü, yayla güreşi ve ulak yarışları yapılır. Küçük çocuklar da uçurtma yarışmaları düzenler.⁶⁹ Fergana'da ise Nevruz kutlamalarına, "Bahar hanım"⁷⁰ denilen ve baharı temsil eden güzel giyimli bir bayanın süslü ve üzeri açık araba ile, kendisine eşlik eden diğer bayanlarla birlikte, klarnet ve zurna eşliğinde gezmesiyle başlanır. Baharhanım, köy veya mahallenin merkezi meydanlarında durarak baharın gelmesi sebebiyle halkı tebrik eder.⁷¹

Tacikistan'da ise, Martın ilk günlerinden itibaren baharın belirtileri görülür görülmez Nevruz hazırlıklarına başlanır. Kardelen çiçekleri açar açmaz çocuklar

⁶² Ramazan Kereytov, "Kafkas Nogay Türklerinde Navruz Bayramı", Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.234.

⁶³ Mustafa Uslu, "Türk Kültüründe Nevruz Motifi", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Nisan 1987, Yıl.1, S.4, s.23; Mustafa Uslu, "Türk Kültüründe Nevruz", Türk Yurdu, Mart 1993, C.13, S.67, s.30.

⁶⁴ Erzurum ve çevresinde kıra gitmek ve piknik yapmak anlamında, "Seyire gitmek" tabiri de kullanılır.

⁶⁵ "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", (www.kultur.gov.tr.)

⁶⁶ Mahmut R. Gazimihal, "Eski Türkistan'da Halk Oyunları", Türk Folklor Araştırmaları, Ağustos 1959, Yıl.11, C.6, S.121, s.1979.

⁶⁷ Kereytov, "Kafkas Nogay Türklerinde Navruz Bayramı", s.239, 240.

⁶⁸ Akhmatali Askarov, "Özbekistan'da Nevruz Tekrar Halkın Bayramı Oldu", Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.240.

⁶⁹ İsmail Şahislan, "Taşkent Mahallinde Nevruz Bayramının Kutlanması", Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.249.

⁷⁰ Bahar hanım motifine değişik şekillerde de olsa, Anadolu'da özellikle resmi kutlamalarda rastlamak mümkündür.

⁷¹ Nevruz Ulusun Ulu Günü, "Özbekistan'da Nevruz", (Aktaran: Ahmet Abatoğlu), Ankara, 1993, s.46.

bunları toplar ve akşam işten dönen büyüklerine hediye ederler. Bu ilkbahar çiçeği ile ilgili şiirler okurlar ve büyüklerinin baharlarını tebrik ederler.⁷²

Tatarlar'da da Nevruz'da şiir söyleme geleneği vardır. Bu şiirlere “takmak” denir. Kutlamaların önemli etkinliklerinden biri de Günümüz Uygurlarında olduğu gibi ev ev dolaşıp Nevruz takmakları okumaktır. Soğuk kış günlerinin kısmen de olsa geride kaldığı 21 Mart günü gençlerin şiirler okuması, toplumun her kesiminde coşku yaratır. Gençlere, söyledikleri şiirler karşılığında “küçteneç” denilen bir çeşit hamur işi ya da para gibi ödüller verilir.⁷³

Türk Dünyası'nın hemen her yerinde görülen en eski Nevruz geleneklerinden biri de “örs üzerinde çekiçle demir dövme”dir. Çünkü, Türkler'in dağlar arasındaki Ergenekon'dan çıkışı da 21 Mart gününe yani Nevruz'a tekabül eder. Bu yüzden Hun yabğuları hatta daha da öncesinde Sakalar döneminden beri, her yıl Ergenekon'dan çıkış günü milli bayram olarak kutlanırken,⁷⁴ Türk Kağanları da Ergenekon'dan Çıkışı⁷⁵ sağlayan Demirci Örsü'nün üzerinde temsili olarak bir parça demiri çekiçle döğür, atlar, develer, koçlar kurban ederek, ziyafet verir, şölen yaparlardı.⁷⁶ Aynı gelenek Göktürkler'de de vardı.⁷⁷ Oğuzlar ise düşmanla savaşımlardan sonra, dönüşlerini Mart ayının son günlerine denk getirirler ve bu günlere “özgür/bağımsız gün” derlerdi. Bu arada büyük bir ateş yakıp içine demir parçası atar ve bu demiri çekiçle döğürlerdi. Böylece su ve toprağı etkilediklerine, soğuşu uzaklaştırdıklarına inanırlardı.⁷⁸ Demir döğme geleneği günümüzde de yaşatılmaktadır. Nevruz günü Devlet erkânının katıldığı büyük şenliklerde ileri gelen bir devlet adamı, üst düzey bir yönetici veya Türk Dünyası'nda sevilen, sayılan ya da tanınmış bir kişi tarafından eskiden olduğu gibi örs üzerinde demir döğülür ve bu gelenek bu gün de Türkler'in Ergenekon'dan çıkışını simgeler.⁷⁹

⁷² Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.75.

⁷³ İsa Özkan, “Tatar ve Uygur Türklerinde Nevruz Bayramında Şiir Söyleme Geleneği”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.177, 178.

⁷⁴ Ali Eşref Uzundere, “Nevruz ve Ergenekon Kültürü”, Azerbaycan, Mart-Nisan 2000, S.332, s.19, 20.

⁷⁵ Bk.Faik Akçın, “Ergenekon (I)”, Türk Folklor Araştırmaları, Mart 1961, Yıl.12, C.6, S.140, s.2327, 2338.

⁷⁶ Ahmet Turan, “Nevruz Bayramı ve Ergenekon”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mart 1991, Yıl 5, C.9, S.51, s.34–37; Neriman Görgünay Kızıoğlu, “Eski Türkler'in Ergenekon'dan Çıkış Bayramı / Sultan-Nevruz (21 Mart)”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.310.

⁷⁷ Osman Turan, “Bayram”, İslam Ansiklopedisi, Eskişehir, 1997, C.2, s.421; Tepekaya, “Nevruz ve Osmanlı'da Yaşatıldığına Dair”, s.210; Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.26.

⁷⁸ Orazpolat Eke Baharlı, “Eski ve Orta Çağlarda ve Günümüzde Nevruz”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.210.

⁷⁹ Pakize Aytaç, “Nevruz Üzerine Bir Sohbet”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.112; Bedri Özçelik, “Türk Edebiyatında Nevruz”, Bilge, Bahar

Üst düzey yöneticilerin katıldığı bu tür salon toplantıları ülkemizde olduğu gibi Türk Dünyası'nın pek çok yerinde de yapılır. Ayrıca eğlence amaçlı geceler de düzenlenir. Bu tür etkinliklere katılım yoğun olur. Nevruz'un anlam ve önemi üzerinde durulur. Halk oyunları gösterileri sunulur. Müzik eşliğinde oynanır. Davetlilere çeşitli ikramlarda bulunulur. Semeni ve Yeddi Levinlerle⁸⁰ donatılan masalar, insanları tarihin derinliklerine götürür. Ayrıca büyük şehirlerde ve üniversite çevrelerinde uluslar arası bilgi şölenleri, bilimsel toplantılar, paneller, sempozyumlar yapılır.⁸¹Kültür Bakanlığı da Nevruz'un yaygın bir biçimde kutlanması için çeşitli etkinliklerde bulunur. Nevruz broşürleri, Nevruz afişleri, spot ve çizgi filmler hazırlatır ve bunların yerel ve ulusal televizyonlarda yayınlanmasını sağlar. Öğrenciler arasında şiir, kompozisyon, resim yarışmaları düzenler.Çeşitli illerde düzenlenen etkinliklere sanatçılar gönderir.Böylece Nevruz'un etkin bir biçimde kutlanmasını sağlar.⁸²

Yiyecek Hazırlama

Nevruz kutlamalarının en eski geleneğine uyarak kırlara çıkanlar tabii ki yanlarına çeşitli yiyecekler alırlar. Ev hanımları günlerce önceden başlayarak kırlarda ve bayram süresince evlerde yenilecek ya da fakir fukaraya, konu komşuya dağıtılacak veya çocuklara verilecek olan yiyecekleri hazırlamaya başlarlar.

Anadolu'nun hemen her yerinde bu tür hazırlıkları görmek mümkündür. Mesela Amasya'da Nevruz kutlamaları için, zeytinyağlı dolma, baklalı dolma, piyaz, Amasya çöreği, otlarla boyanmış yumurtalar, haşlanmış patates gibi yiyecekler hazırlanır. Giresun'da Nevruz kutlamaları öncesinde, mahalli bir yemek olan "ısırgan" ve "poaç" pişirilir. Ayrıca baş harfi "S" ile başlayan soğan, sarımsak, simit, sırgan, sakarca gibi yiyeceklerden, yedi çift, bir tek yemek geleneği de vardır.⁸³

Edirne ve çevresinde Nevruz dolayısıyla kırlara çıkmadan önce, özellikle soğan kabuğu ile kaynatılarak boyanmış yumurtalar, çörekler, börekler ve çeşitli

(Nevruz), Ankara, 2000, S.24, s.17; Uslu, "Türk Kültüründe Nevruz Motifi", s.22, 23; Yuvalı, "Nevruz Bayramı ve Çarşamba Günleri", s.54.

⁸⁰ İleride bu kavramlar üzerinde durulacaktır.

⁸¹ Bk.Azerbaycan, Mart-Nisan 1994, S.296, s.40; Azerbaycan, Mart-Nisan 1996, S.308, s.28; Azerbaycan, Mart-Nisan 1997, S.314, s.51-52; Azerbaycan, Mart-Nisan 1998, S.320, s.37-40; Azerbaycan, Mart-Nisan 1999, S.326, s.37-41.

⁸² "2000 Yılı Nevruz Kutlamaları Kültür Bakanlığı'nca Gerçekleştirildi", Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Ankara 2000, Yıl.8, S.19, s.69-70.

⁸³ Metin Özarslan, "Anadolu'da Nevruz Kutlamalarında Hazırlanan Yemekler Üzerine", Folklor / Edebiyat, 2000/1, C.6, S.21, s.230.

yiyecekler hazırlanır. Hali vakti yerinde olanlarca kuzu veya oğlaklar kesilir.⁸⁴ Bu gelenek Bolu'da da yaşatılır.⁸⁵ Nevruz günü Anadolu'nun muhtelif yerlerinde boyalı yumurtalar tokuşturulur. Kırılan yumurta karşı tarafa verilir. Belki de o gün bazı yörelerde en çok tüketilen yiyecek boyanmış yumurta olur.⁸⁶

Kars'ta ise, 19 Martı 20 Marta bağlayan gece, "Yeddi Levin"⁸⁷ adıyla anılır. Gündüzden çeşitli yemiş ve meyveler alınarak hazırlık yapılır. Akşam olunca bütün aile bir araya toplanır. Gündüzden hazırlanan yiyecekler bir tepsi ya da sini içerisinde karıştırılarak ortaya konur. Bu karışımın en az yedi çeşitten oluşmasına özen gösterilir. Zaten gece de adını buradan alır. Bu yemiştten o gün orada bulunamayan aile fertlerine de pay ayrılır. Nevruz'dan bir gün önceki güne yani 20 Mart gününe ise yörede "Baca Baca"denir. Bu gün Ramazan ve Kurban Bayramları arefesinde olduğu gibi, gruplar halinde ev ev dolaşan çocuklara çeşitli yiyecekler ve hediyeler verilir. Çocuklar her geldikleri evin kapısında Nevruzla ilgili maniler söylerler. "Baca Baca" için gelen çocuklar boş çevrilmez. En azından bir elma, şeker veya boyalı yumurta ile ağırlanırlar.⁸⁸ Ayrıca, Nevruz günü hemen her kes evinde kete, pağaç, berte ve çeşitli yemekler yaparlar. Berte denilen kek cinsi ekmeğin üzerine de iğde, üvez, kuru üzüm, ceviz içi, leblebi, fındık içi, fıstık gibi en az yedi çeşit kuru yemiş konulur. Bu da yine "Yeddi Levin"le ilgili bir adettir.⁸⁹

Kırklareli'de Nevruz dolayısıyla kırlara çıkanlar yanlarında boyalı yumurtalar, börekler, lokma ve çeşitli hamur işleri götürürler.⁹⁰ Ayrıca bu gün için ekşi aş yapılır ve de kesilen kurbanların etlerinin yanısıra çeşitli yemekler pişirilir.⁹¹

Konya'da ise Nevruz günü çocuklar evleri kapı kapı dolaşırlar. Ev sahipleri de gelen çocuklara kuru yemiş, pestil, ceviz, fındık, fıstık, leblebili şeker gibi şeyler dağıtırlar. Ayrıca bu gün için Konyalı hanımlar "bişi" adı verilen hamur işini bol miktarda yaparlar ve çocuklar vasıtasıyla bütün tanıdıklara dağıtırlar. Özellikle de fakirlere çokça gönderirler. Bişinin alıcısına sıcak sıcak ulaşmasına, sırayla dağıtılarak kimsenin unutulmamasına dikkat edilir. Küsülü olanlar da bu vesileyle barışmış olurlar.⁹²

⁸⁴ Kalay, "Edirne'de Nevruz ve Hidrellez", s.6; Günşen, "Edirne ve Yöresinde Bahar Bayramı Geleneği ve Nevruz", s.10.

⁸⁵ "Nevruz Gelenekleri", <http://www.bolununesi.com>.

⁸⁶ Zeynelabidin Makas, Türk Millî Kültüründe Nevruz, İstanbul, 1987, s.67.

⁸⁷ Yeddi Levin, yedi çeşit kuru meyvenin karışımına denir.

⁸⁸ Özmen, "Kars Yöresinde Nevruz Bayramı", s.45, 46.

⁸⁹ Adli Egiter, "Lezginka ve Nevruz", Hayat Tarih Mecmuası, Şubat 1970, S.1, s.84.

⁹⁰ Özarslan, "Anadolu'da Nevruz Kutlamalarında Hazırlanan Yemekler Üzerine", s.230.

⁹¹ Kırklareli İl Yıllığı 1967, s.237, 238.

⁹² Karaman, "Türkiye'de Nevruz Kutlamaları", s.46.

Manisa’da ise Nevruz denilince ilk akla gelen Mesir Macunudur. Eskiden Nevruz günü kutlanan Mesir bayramı, havaların o günlerde iyi olmaması nedeniyle günümüzde, Nisan ayının son haftası içinde yer alan bir Pazar günü kutlanır.⁹³ Kanuni Sultan Süleyman tarafından Manisa’daki Darüşşifanın idaresiyle görevlendirilen Musa Merkez Efendi’nin hastaları tedavi etmek için hazırladığı macunun, o dönemin tababet anlayışına göre İlkbaharın birinci günü yani Nevruzda yedirilmesi gerekiyordu. İlk planda hastalar için hazırlanan bu macuna rağbet artınca halka da dağıtılmaya başlanmış ve yüzyıllardan beri devam eden Mesir Macunu Şenlikleri, Nevruzla beraber kutlanan bir gelenek haline gelmiştir.⁹⁴

İzmir’de yaşayan Tahtacı Türkmenleri Nevruz günü ıspanaklı börek, soğan kabuğu ile boyanmış yumurtalar, yufka, sarı burma, şeker, leblebi, lokum gibi yiyecekler bulundurlar ve bunları eşe dosta ikram ederler.⁹⁵

Sivas’ta Nevruz günü, beyaz ve “S” harfi ile başlayan yiyeceklerden yeme geleneği vardır. O gün komşu kadınlar evlerinin bahçelerinde, sabah kahvaltısını beraber ve süt, yoğurt gibi beyaz yiyecekler, süt, su, sucuk, susam, soğan, sarımsak, simit, salata gibi “S” harfi ile başlayan yiyecek ve içeceklerle yaparlar. Börek, çörek katmer gibi önceden hazırlanmış yiyecekler de bu sofrada bulunur.⁹⁶ Sivas’ta olduğu gibi, Anadolu’nun muhtelif yerlerinde, hatta Anadolu dışında Türk Dünyası’nın çeşitli yörelerinde görülen bu geleneğin eskiden Osmanlı Sarayı’nda da yaşatıldığını, II. Abdülhamid’in kızı Ayşe Osmanoğlu şöyle anlatıyor: **“Nevruz, baharın ilk günü olduğundan bir gün önceden Eczahane-i Hümayun’da hazırlanmış olan ve (Nevruz macunu) denilen üzerine altın tozu dökülmüş, kırmızı renkte Nevruz şekeri hazırlanır, tüllerle bağlı güzel kâseler içinde hanedan azasına, vükelâyâya, mevki sahiplerine, bendegâna dağıtılırdı. Lezzeti pek güzeldi. Sabah erken, aç karnına yemesi şifalı imiş. Bunun için gümüş tepsilere konur yanına da (S) ile başlayan yedi türlü yiyecek dizilir, getirilirdi. (S) ile başlayan yedi türlü**

⁹³ Hasan Özönder, “Mesir Macununun Tarihçesi”, Hayat Tarih Mecmuası, Mayıs 1970, S.4, s.26; Makas, Türk Millî Kültüründe Nevruz, İstanbul, s. 61; Mehmet Y.Yılmaz, “Nevruz’da Zafer İşareti”, Milliyet, 22.3.2002; Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz,s.128; Tepekaya, “Nevruz ve Osmanlı’da Yaşatıldığına Dair”, s.216; “Mesir”, <http://www.manisa.saglik.gov.tr>; Ali Yazgı, “Nevruz Bayramının Türk Tarihindeki Seyri”, <http://yayim.meb.gov.tr>. s.1; (2002 yılı Mesir macunu dağıtımı ve şenlikleri, Nisan’ın 21’inde, Pazar günü yapıldı.)

⁹⁴ Hulûsi Tuser, “Manisa’da Mesir Bayramı”, Türk Folklor Araştırmaları, Mart 1960, Yıl.11, C.6, S.128, s.2098; Muhlis Nadas, “Türk Dünyasının Millî Bayramı Nevruz”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mart 1995, S.99, s.21, 22; Nil Sarı, “Merkez Efendi’nin Tıp Tarihimizdeki Yeri”, Merkez Efendi Sempozyumu (Bildirileri), Manisa, 1988, s.41.

⁹⁵ Özarslan, “Anadolu’da Nevruz Kutlamalarında Hazırlanan Yemekler Üzerine”, s.230; Yılmaz, Tahtacılarda Gelenekler, s.99.

⁹⁶ Üçer, “Sivas’ta Mevsimlik Bayram ve Özel Günler: Sultan Navruz, Eğrilce ve Sıçancık”, s.51.

yiyecek şunlardı: 1) Susam, 2) Süt, 3) Simit, 4) Su, 5) Salep, 6) Safran, 7) Sarımsak. Bunlardan birer parça alınınca şifa getireceğine inanılırdı.”⁹⁷

Sivas’ın Kangal ilçesi Alacahan nahiyesinde Nevruz dolayısıyla “Fadımana Bekmezi”adıyla pekmez yapılır. Ayrıca yumurta kaynatılır, omac yapılır, ağız hazırlanır, katmer ve çörek yapılır. Bu yiyecekler alınarak kırlara çıkılır. Orada oğlaklar kesilir. Yeni çıkan emicek, sormuk, navruz, çiğdem, narpız, soğanak gibi ot ve çiçekler toplanarak bunlardan yemek yapılır. Erkekler, yer elmasına benzeyen koskuç, sümbül ve lale de toplarlar. Nevruz’da, yani mart dokuzunda, ayrıca evlerin damlarında yel hediği ve yel ekmeği pişirilir. Pişen bu ekmeklerden ve hedikten gizlice almak, çocuklar için bir oyundur.⁹⁸

Mersin-Silifke bölgesindeki Yörükler ise Nevruz günü genelde süt ve ayran içerler ve kurban olarak kestikleri koyun ve kuzuların etlerini yerler.⁹⁹

Yozgat’ta Mart ayının son haftalarında, baharın gelişi ve Çiğdemlerin topraktan fışkırmaya başlamasıyla “Çiğdem Pilavı”pişirilir.¹⁰⁰ Çiğdem, Türk Dünyasının muhtelif yerlerinde Nevruz Çiçeği, Sultan Nevruz Çiçeği, Kardelen, Kar Çiçeği, Nevruz Gülü, Navrızgül, Bayşeşek, Bayçeçek, Bayçeçekey, Baharay gibi değişik adlarla anılır ve Türk süsleme sanatlarında motif olarak da yaygın bir şekilde kullanılır.¹⁰¹

Yiyecek hazırlamakla ilgili benzer adetler, Anadolu dışındaki Türk Dünyası’nda da görülür.

Afganistan’da Nevruz dolayısıyla özel yiyecekler pişirilir. Genellikle Nevruz günü sebze pilav yenir. Sebze ve yeşillik, kaderin yeniden yeşerip canlanmasını; pilavın beyazlığı ise aydınlık ve mutluluğu temsil eder. Bazı yerlerde ise Nevruz gecesi beyaz horoz kesilip, pişirilerek akraba ve dostlarla birlikte pilavla yenilir. Kuru üzüm, badem, fıstık, kayısı çekirdeği, iğde ve kuru kayısıdan yapılan Terkede denilen tatlı da Nevruz sofralarının olmazsa olmazıdır.¹⁰²

Azerbaycanda Nevruz hazırlıkları ve de kutlamaları yaklaşık bir ay önceden başlar. Nevruz öncesindeki dört çarşambanın her birinde çeşitli faaliyetler görülür. Bu faaliyetler içinde tabii ki yiyecek hazırlamaya daha çok

⁹⁷ Ayşe Osmanoğlu, Babam Abdülhamid, İstanbul, (tarih yok), Güven Yayınevi, s.96.

⁹⁸ Çetin, “Alacahan’da Nevruz Kutlamaları”, s.12; İsmet Çetin, “Nevruz Kutlamaları ve Oyun”, Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.93, 94.

⁹⁹ Özarlan, “Anadolu’da Nevruz Kutlamalarında Hazırlanan Yemekler Üzerine”, s.231.

¹⁰⁰ Mine Solmaz, “Çiğdem Pilavının Ritüel Niteliği”, Millî Folklor, Bahar 1997, Yıl.9, C.5, S.33, s.65; Tahir Alangu, “Yozgat’ta Çiğdem Pilavı”, Ülkü, Haziran 1947, C.1, S.6, s.35.

¹⁰¹ Remzi Duran, “Türk Süsleme Sanatlarının Ortak Motifi Nevruz Çiçeği”, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, İzmir, 1998, S.2, s.127, 131, 143-171.

¹⁰² “Afganistan Maslahatgüzarı Sayed Zaher Shah’ın Nevruz Konuşması”, Nevruz ve Renkler, s.22.

önem verilir. Nevruz kutlamalarında ihtiyaç duyulan yiyecekler arasında pirinç, kuru üzüm, şabalıt, kestane, iğde, hurma, şeker, tarçın, zaferan, innap, nohut, maş, lobiya, yağ, un, yumurta, fındık, fıstık, kayısı kurusu, erik kurusu, buğday önemli yer tutar. Bayramın en gözde yemeklerinden biri pilavdır. Bunun yanısıra, çörekler, börekler tatlılar da hazırlanır.¹⁰³ Yumurtalar haşlanır. Bu iş yapılırken de haşlama suyuna soğan veya nar kabuğu ya da kök boya atılarak yumurtalar boyanır.¹⁰⁴ Yılın son Çarşambasından bir gün önce yani Salı günü öğleden sonra, çocuklar vasıtasıyla akrabalara çeşitli yiyecekler pay olarak gönderilir. Payı alan kimse, çocuğa para, çorap, yumurta, kuru yemiş gibi şeyler vererek onu sevindirir.¹⁰⁵ Son Çarşamba yaklaştıkça Çarşamba yemişi de bollaşır. Babalar evli kızlarının evine de bu yemiştten gönderir. Azerbaycan'da da iğde, kuru üzüm, ceviz, badem, pestil, dut kurusu ve kuru kayısı gibi şeylerden hazırlanan bu yemişe, Kars'ta olduğu gibi "Yeddi Levin" denir. Ayrıca Son Çarşambada yapılan ateş yakma merasiminden sonra, aileler evlerinde toplanır ve evlerde aile fertlerinin sayısı kadar köfte pişirilir. Ancak bir tane de fazla yapılır ve ona da "kayıp payı" denir ve misafir gelirse ona ikram edilir. Akşam yemeğinden sonra da "Çarşamba Yemişi" de denilen "Yeddi Levin" sofraya getirilir.¹⁰⁶ Azerbaycan'da nevrüz bayramının bir diğer sembolü de "Semeni"dir. Buğdaydan yapılan semeni bolluk ve bereketi temsil eder. Nevruz arefesinde yapılan semeni helvası, konu komşuya, dostlara gönderilir.¹⁰⁷ Azerbaycan'da bayram sofrasına sembolik olarak, Kuran-ı Kerim ve aynanın yanına semeni, sebze, sirke, sarımsak, sumak, su ve boyanmış yumurta koyma adeti vardır. Güney Azerbaycan'da da benzer adetler görülür. Azerbaycan halkı, Nevruz bayramı öncesinde evlerinde iki sebepten dolayı buğday filizlendirirler. Birinci sebep, bayram günü sofrayı süslemek, ikincisi de semeni yapmaktır. Ayrıca, çocuğu olmayan kadınlar semeni ile çille keserler. Bir kabın içerisine konulan semeni çocuğu olmayan kadının başına tutulur. Başka bir kadın kabın içine su döker ve suyu makasla keserek, şunları söyler: "Ay bunu filizlendiren Tanrı, bu gelini de sen filizlendir."¹⁰⁸

¹⁰³ Bekir Nebiyev, "Nevruz Bayramı Hakkında Etüdler", Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8, s.45.

¹⁰⁴ Karaman, "Azerbaycan'da Nevruz Kutlamaları", s.26, 36; Gaffari, "Güney Azerbaycan'da Nevruz", s.36.

¹⁰⁵ Gaffari, "Güney Azerbaycan'da Nevruz", s.34.

¹⁰⁶ Tuncer Kırhan, "Nevruz-Ergenekon Bayramı", Azerbaycan, Mart-Nisan 1995, S.302, s.18; "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", T.C.Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi (www.kultur.gov.tr.); Gaffari, "Güney Azerbaycan'da Nevruz", s.34, 35.

¹⁰⁷ Karaman, "Azerbaycan'da Nevruz Kutlamaları", s.28, 29.

¹⁰⁸ İdrisi, "Eski İran ve Azerbaycan Eyaletinde Nevruz", s.142, 145.

Batı Trakya’da da Nevruz dolayısıyla, kırlara çıkmadan önce hazırlıklar yapılır. “Soğanlı karmaca” ve “döndürme” denilen mahalli yemekler hazırlanır. Burada da yumurtalar haşlanır ve soğan kabuğu ile boyanır.¹⁰⁹

Başkurt Türkleri’nde Nevruzun geleneksel yemeği “Eümele” adı verilen ve kaymakla kaynatılmış buğday lapasıdır.¹¹⁰

Kafkasya’da yaşayan Nogay Türkleri’nin bir kısmı ise, Nevruz bayramında evlerinde yemek yapmazlar. Köyün kenarına çıkarak, sadece getirdikleri sütleri içerler. İhtiyacı olanlara bu gün süt dağıtırlar. Birbirlerine süt ile saygı gösterisinde bulunurlar. Süt dolu tas iki elle havaya kaldırılır. Güneşe bakılarak dua edilir. Birkaç damla süt yere damlatılır. Sonra tastaki sütün bir miktarı içilir kalanı da etrafta bulunanlara ikram edilir. Bayramdan birkaç gün önce de at ve koyun kesilerek, etleri ihtiyaç sahiplerine dağıtılır.¹¹¹

Karaçay-Malkar Türkleri’nde ise Nevruz günü hemen her evde yumurta pişirilir, taze peynir yapılır. Ayrıca, “kara sıra”adı verilen içki hazırlanır.¹¹²

Kazaklar, Nevruzda yaptıkları özel yemeğe “Nevruz-Köçö/Köje” adını verirler.¹¹³ Nevruz çorbası veya lapa denilen başka bir yemek de yaparak komşularına dağıtırlar.¹¹⁴ Bu günün özel yemeği Nevruz-köje, tuzlanmış et, koyun kellesi, peynir, buğday, soğan, kurut ve havuç katılarak pişirilir ve bayram sofralarını süsler.¹¹⁵ Nevruz-köje her obada veya evde ayrı ayrı hazırlanır. Ancak ana maddeleri buğday, pirinç, arpa, darı, kuru üzüm, mısır ve fasulyedir.¹¹⁶ Kazakistan’da Nevruz günü her evin sofrasına aktan, kızıldan ve gökten yiyecekler konur. Ak; süt ürünlerini, kızıl; et ürünlerini, gök; ise sebze ve meyveyi temsil eder. Nevruz köjesindeki et ve koyun başı, kışın bitişini, süt ürünleri ise yeni yılın gelişini ifade eder.¹¹⁷

¹⁰⁹ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.112, 113; Dede, Batı Trakya Türk Folkloru, s.123.

¹¹⁰ Tacemen, “Bulgaristan Türkleri İnançlarında İlk Yaz Gündönümü”, s.29.

¹¹¹ Ali Rıza Gönüllü, “Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi”, Nevruz, s.10; Kereytov, “Kafkas Nogay Türklerinde Navruz Bayramı”, s.235; İsa İndraliyev, “Nevruz Bayramında Nogay Halk Âdetleri”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.151.

¹¹² Ufuk Tavkul, “Karaçay-Malkar Sosyo-Kültürel Yapısında Nevruz”, <http://caucasus.8k.com/> s.3, 4; Şamanov, “Kafkasyalı Karaçay-Malkar Türkleri’nin Halk Takviminde Yeni Yıl Nevruz”, s.196.

¹¹³ Turan, “Nevruz Bayramı ve Kültürümüzdeki Yeri”, s.69.

¹¹⁴ “Yurdumuzda ve Orta Asya’da Nevruz Kutlamaları”, T.C.Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi (www.kultur.gov.tr).

¹¹⁵ Uslu, “Türk Kültüründe Nevruz Motifi”, s.23.

¹¹⁶ B.A.Baytanrev, “Nevruz Yeni Gün Kaynak ve Âdetler”, Tarih ve Etnografya Açısından Nevruz, (Çevirenler: Yıldız Pekcan-Sevinç Öztürk), Ankara, 1993, s.8.

¹¹⁷ Topsakal, “Kazak İli Navruzı Nasıl Karşılar?”, s.27.

Kırgızlar da Nevruz'da "Sümölök" ya da "Nooruz Köcö" adını verdikleri bir yemek hazırlarlar.¹¹⁸ Bayram sofrasında yedi çeşit yiyecek bulundurmaya özen gösterirlerken, sümölöke de yedi çeşit malzeme katarlar.¹¹⁹

Özbekistan'da ise Nevruz günü, taze gelinler birer sofraya hazırlarlar. Akrabaları da çiçek demetleriyle gelir ve gelinin hazırladığı sofrada birbirlerine şans dilerler. Sofrada genellikle kuş eti ile hazırlanmış yemekler, sebze çuvarı, çelpek, çözme, yalpız ve samsa gibi yiyecekler bulunur. Özbekler Nevruz'da kazan dolusu yemekler pişirirler. Türk Dünyası'nın bir çok yerinde olduğu gibi, Özbekistan'da da bayram sofrasına " S " ile başlayan yedi çeşit yiyecek koyma adeti vardır. Bunlar: samsa, seb, sümelek, sebzi, sedene, seryağ ve süt gibi yiyeceklerdir. Özbekler de nevrüz öncesinde buğday filizlendirerek, sümelek adını verdikleri yemeği yaparlar. Ayrıca Nevruz dolayısıyla özel olarak aşure de yaparlar. Aşureye yarım buğday, arpa, nohut, mısır, pirinç, maş ve fasulye gibi yedi çeşit yiyecek katarlar.¹²⁰ Özbekistan'ın bazı yerlerinde Nevruz günü, bayram yemeği açık havada yenilir.¹²¹

Tacikistan'da ise Nevruz dolayısıyla Azerbaycan Türkleri'nin semenisine, Kırgızlar'ın sümölöküne benzeyen ve filizlendirilmiş buğdaydan yapılan "sumalak" sofraları süsler. Burada da " Ş " ile başlayan yedi nesne sofralarda yer alır ki bunlar: şarob (şarap), şir (süt), şirini (tatlılar), şakar (şeker), şarbat (şerbet), şam (mum) ve şana (tarak) dır. Bunlardan şarap, yeniden doğuşu; süt, temizliği; tatlılar, yaşama sevincini; şeker, refahı; şerbet, serinlik ve dinlenmeyi; mum, ateşin kutsiyetini; tarak ise, kadın güzelliğini temsil eder. Ancak, bölgede zamanla İslam Dini'nin tesiriyle yavaş yavaş islami motifler kutlamalara girerken, yedi "Ş"nin yerini yedi "S" ile başlayan nesnelere almaktadır.¹²²

Türkmenistan'da da Nevruz günü yenilmek ve ikramda bulunmak amacıyla Türkmen çöreği, Türkmen petiri, külce, yağlı börek, şekşeke, koko, bovursak ve Türkmen palovu hazırlanır. Nevruz öncesinde ne kadar çok yemek pişirilirse, yeni yılın o denli iyi geçeceğine inanılır. Burada da semeni Nevruzun özel yiyeceğidir. Birkaç aile birleşip büyük bir kazanda buğday özüne un, su ve şeker ekleyerek semeni yaparlar. Bir gün önceden pişirmeye başlanan semeni,

¹¹⁸ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevrüz, s.71.

¹¹⁹ Olcabay K.Karatayev, "Kırgız Tarihi ve Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.231; Gülzura Cumakunova, "Nooruz Bayramı: Doğa İle İnsanın Bütünlüğünün Simgesi", Nevruz, s.26; Akılbek Kılıçev, "Orta Çağlara Ait Doğu Kaynaklarında Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.147; "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", (www.kultur.gov.tr.)

¹²⁰ Askarov, "Özbekistan'da Nevruz Tekrar Halkın Bayramı Oldu", s.240; Binbaş, "Türklerde Nevruz Geleneği", s.76, 77.

¹²¹ Şahislam, "Taşkent Mahallinde Nevruz Bayramının Kutlanması", s.249.

¹²² Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevrüz, s.75, 76.

Nevruz sabahı hazır olur.¹²³Tarımla uğraşan Türkmen aşiretleri, Amuderya kıyılarında ve Daşhovuz vilayetinde yaşayan Türkmenler ve Ahal'da yaşayan Türkmen boyları arasında “yedi taham” adı verilen özel bir yemek de pişirilir. Ayrıca bölgede Nevruz köcö, Nevruz yarma gibi yemekler de yapılır.¹²⁴

Günümüz Uygurları Nevruz günü arpa, buğday, mısır, nohut, fasulye, kurutulmuş erik, ığde, şalgam, sarımsak, et, göce ve un gibi malzemeler katmak suretiyle “Nevruz aşı”pişirirler. Bu aş, “Abesan”adıyla anılır. Herkes gücü oranında bu yemeğin hazırlanmasına katkıda bulunur ve de kutlamalar esnasında meydanlarda bulunan herkese bu aştan ikram edilir. Aşağıdaki ifadelerle, bu yemeğe yapılan katkı güzel bir şekilde dile getirilir:

Bulursan koyun getir

Bulamaz isen piliç getir

En güzeli bulabilen getir

Bulamazsa bir baş soğan getir.¹²⁵ Nevruz günü evlere gelen misafirlere sofraya kurulur. Bu günde misafirlere ikramda bulunmanın önemi daha büyüktür.¹²⁶

Eski Yugoslavya'da yaşayan Türkler arasında ise Nevruz günü ile ilgili en önemli yiyecek, “kravay”adı verilen tepsi ekmeği ile “kolbörek”tir. Ayrıca, yumurta haşlama adeti burada da görülür.¹²⁷

Orta Asya'daki Türk topluluklarında Nevruz dolayısıyla hazırlanan yiyeceklerle birlikte içilen en önemli içecek ise, şüphesiz ki kıımızdır. İlkbaharın gelmesiyle, ilk kıımızın çıkması birbiriyle bağdaştırılır. Yani kıımız çıkmaya başladığı zaman, yeni yıl da gelmiş demektir. Kıımız göçmen Türk boylarında en çok tüketilen içecektir. Özellikle siyah kıımız daha iyi olduğu için daha çok tercih edilir ve hali vakti yerinde olanlar, üst düzey yöneticiler ve toplumda saygı gören insanlar bunu içerler.¹²⁸Siyah kıımız, beyaz kıımızdan yapılır. Nevruz öncesinde yapılmış beyaz kıımıza, Nevruz'dan bir gün önce yeni süt ilave edilir. İyice

¹²³ Meltem Cingöz – Doğan Çevik, “Gelse Novruz Aleme”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8, s.22; “Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları”, (www.kultur.gov.tr.)

¹²⁴ Baharlı, “Eski ve Orta Çağlarda ve Günümüzde Nevruz”, s.215.

¹²⁵ Ramazan Karaman, “Uygur Folklorunda Nevruz Kutlamaları”, Milî Folklor, Bahar 2002, Yıl.14, C.7, S.53, s.19; Süleyman Kazmaz, “Hukuk Açısından Nevruz, Tabiat Kaynaklarının ve Tabiat Güzelliklerinin Yaşatarak ve Yaşayarak Yararalı Kılınıp Korunması”, Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.189.

¹²⁶ N.Erkin -H.Ekrem, “Uygurlar'da Nevruz Kutlamaları”, s.161, 162; Hüseyin, “Uygurlar'da Nevruz”, s.317.

¹²⁷ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevrûz, s.113.

¹²⁸ Turan, “Tarihi Kaynaklar Işığında Nevruz'un Menşei Meselesi”, s.98.

karıştırılarak ve bir gün daha bekletilerek koyulaştırılır. Böylece Nevruz gününe siyah kırmızı hazırlanmış olur.¹²⁹

Temizlik Yapma ve Giyim Kuşamındaki Değişiklikler

Görüldüğü gibi Nevruz günlerinde Türk Dünyası'nda büyük bir canlılık yaşanır. Bu canlılık tabii ki bu günle sınırlı değildir. Çünkü, bu günlerin çok öncesinde başlayan faaliyetler vardır. Temizlik yapma ve bayram kıyafeti temin etme telaşı da bunlardan biridir. Bu günler Türk Dünyası'nda bir bayram havasında kutlanır. Dolayısıyla da bayram denilince akla temizlik gelir.

Ülkemizin her yerinde, zaten ilkbaharın gelişiyle birlikte temizlik faaliyetleri de başlar. Örnek vermek gerekirse, Kars'ta Nevruz bayramı yaklaştıkça yoğun bir temizlik faaliyeti gözlenir. Ev hanımları harekete geçer. Bütün evler baştan sona silinip, süpürülür. Halı, kilim, yatak, yorgan gibi şeyler yıkanır. Evlerin her köşesi temizlenmek, tamir edilmek ve düzenlenmek suretiyle elden geçirilir.¹³⁰

Edirne'de Nevruz öncesinde, Yeni güne, dolayısıyla bahara temiz girmek için "koldaş" denilen karşılıklı yardımlarla evlerin içi dışı, hatta ahır ve avlulara kadar her yer temizlenir. Sıvanması, boyanması gereken yerler sıvanır, boyanır.¹³¹

İğdır'da Nevruz bayramının yaklaşmasıyla birlikte ev ve eşyaların temizliğine başlanır. Bu arada bahçeler de temizlenir. Bahçede biriken çöpler, tandır ve ocaklardan çıkan külle karıştırılarak gübre yerine tarlalara dökülür.¹³²

Anadolu dışında da benzer faaliyetler görülür. Mesela, Azerbaycan'da Nevruz öncesinde evler baştan başa silinip, süpürülür. Yıkılacak şeyler yıkanır.¹³³ Buna "ev dökmek" denir. Her evde mutlaka bir temizlik faaliyeti görülür. Evin durumuna göre, duvarlar kireçlenir veya boyanır. Tamir işleri yapılır.¹³⁴ Ahir Çarşambada temizlik yapmak Azerbaycan'da gelenek haline gelmiştir. Ev hanımları gelenek haline gelen bu temizliği yaptıktan sonra, bayram

¹²⁹ Kılıçev, "Orta Çağlara Ait Doğu Kaynaklarında Nevruz", s.147, 149.

¹³⁰ Özmen, "Kars Yöresinde Nevruz Bayramı", s.42, 43.

¹³¹ Günşen, "Edirne ve Yöresinde Bahar Bayramı Geleneği ve Nevrûz", s.10.

¹³² Makas, Türk Millî Kültüründe Nevruz, s. 68.

¹³³ Nebiyev, "Nevruz Bayramı Hakkında Etüdler", s.45; Karaman, "Azerbaycan'da Nevruz Kutlamaları", s.26.

¹³⁴ Gaffari, "Güney Azerbaycan'da Nevruz", s.31, 36.

hamamına giderler.¹³⁵ Benzer gelenekler İran'da yaşayan Türkler arasında da görülür.¹³⁶

Bulgaristan Türkleri, Nevruz öncesinde temizlik yaparlar. Hanımlar her yeri süpürür, temizler, lazım olmayan şeyleri atarlar. Evin içinde zerre kadar toz bırakılmaz.¹³⁷

Gagavuz kadınlar da Nevruz yaklaşırken evlerinde esaslı bir temizliğe girişirler. Gagavuzlar'ın sıkça kullandığı, "Mart içeri, pire dışarı"sözü, bu temizlik faaliyetinden kaynaklanır. Yani Nevruzun geldiği Mart ayında temizlik yapılacağına dikkat çekilir. Kadınlar temizlik yaparken, birisi eve gelirse, hemen elbiselerini silkeleyip, ayakkabılarını temizlemesi ve bir süre dışarıda dolaşması gerekir ki pireler onun üzerine konup, tekrar eve girmesin.¹³⁸

Sibirya'nın güneyinde yaşayan Hakas Türkleri de "Çılpazı" adını verdikleri Yılbaşı ya da Nevruz bayramını 20-22 Mart tarihleri arasında kutlarlar ve bu kutlamalar öncesinde de evlerde temizlik başlar, bütün çöpler yok edilir. Çamaşırlar yıkanır, yeni elbiseler ve hediyeler alınır.¹³⁹

İran Türkleri de Nevruz gelmeden ev temizliğine başlarlar ve nevrüz kutlaması yapacakları odayı da süslerler.¹⁴⁰ Bu işlere "Toz Tüktü" merasimi adını verirler. An'aneye göre, Nevruz bayramı öncesinde ev duvarlarından, kapı – pencereye kadar her şey temiz olmalıdır. Nitekim öyle de olur. Eskiler değiştirilir, kırık dökük ne varsa atılır. Her yer yıkanır, temizlenir.¹⁴¹

Kazaklar da Nevruz öncesinde evlerini temizlerler, ev içindeki eşyaların tozunu alırlar, çevre temizliğine de önem verirler.¹⁴² Nevruz günü halk en yeni ve en temiz ak gömleklerini giyip sokaklara çıkarlar.¹⁴³

¹³⁵ Karaman, "Azerbaycan'da Nevruz Kutlamaları", s.28; İdrisi, "Eski İran ve Azerbaycan Eyaletinde Nevruz", s.143; Gaffari, "Güney Azerbaycan'da Nevruz", s.33.

¹³⁶ Makas, Türk Millî Kültüründe Nevruz, s.61.

¹³⁷ Tacemen, "Bulgaristan Türkleri İnançlarında İlk Yaz Gündönümü", s.27.

¹³⁸ Tudorka Arnaut, "Gagavuzlar'da İlk Yaz Bayramı", Nevruz, (Derleyen: H.Vedat Demirbaş), Ankara, 1998, s.55, 59.

¹³⁹ Timur Davletov, "Hakas Türklerinde Dinî Bayramlar ve Çılpazı (Yılbaşı)", Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.459.

¹⁴⁰ Kadir Güldiken, "İran Türk Toplumunda Nevruz Kavramı ve Töreni", Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s. 134.

¹⁴¹ Dilber İbrahimpur, "Nevruz Bayramında Kadınların Rolü", Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.169.

¹⁴² Özkan, "Türk Boylarının Edebiyat ve Folklorunda Nevruz Şenlikleri",s.7; Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.70; "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", T.C.Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi (www.kultur.gov.tr.); "Nevruz Ulusun Ulu Günü", (Aktaran: Süer Eker), Ankara, 1993, s.8.

¹⁴³ Topsakal, "Kazak İli Navrızı Nasıl Karşılır?", s.27.

Kırgızlar ise, Nevruz gelmeden yedi gün önce temizliğe başlarlar. Evler, ağıllar, bahçeler kısacası her yer temizlenir. Boya badana işleri yapılır. Çamaşırlar yıkanır. Herkes temizliğine dikkat eder.¹⁴⁴ Hatta sokak ve caddeler temizlenir, resmi daireler süslenir.¹⁴⁵

Nogaylar da Nevruz bayramı için önceden hazırlanırlar. Nogay hanımlar da evlerini baştan başa temizlerler. Eşyalarını dışarı çıkartıp, evlerini de havalandırırlar. Yıkatabilecek şeyler yıkanarak temizlenir. Eski eşyalar ise atılır veya yakılır.¹⁴⁶

Türkmenler de Nevruzdan beş altı gün önce temizlik yapmaya başlar ve bayramı her yer temizlenmiş olarak karşılarlar.¹⁴⁷

Yugoslavya Türklerinde ise bu konuda çok ilginç adetler vardır. Nevruz'dan bir gün önce, kuzu paçası ile yapılmış kuru fasulye yenir. Kemikler ise evin hanımı tarafından ya bir dolaba saklanır ya da mutfağın duvarına asılır. Ertesi sabah, yani Nevruz günü, gün ağarmadan bu kemikler dışarı atılır. Bu sırada "Tahtakuruları ve pireler bizde kışladı, dışarıda yazlasınlar!" temennisinde bulunulur. Yine arefe günü, bulaşık bezi güneş görmemesi için tavan arasına atılır. Böylece zararlı haşaratın yok olacağına inanılır.¹⁴⁸

Türk toplumu Nevruz öncesinde temizlik faaliyetlerine daha çok yer verip, evlerin ve çevrenin daha temiz olmasına dikkat ederken, o günlerde giyilen kıyafetlerin de temiz, düzenli ve de yeni olmasına özen gösterir. Yine örnek vermek gerekirse, Kars'ta Nevruz günü erken kalkılır. Herkes en temiz ve en güzel elbiselerini giyer.¹⁴⁹

Edirne'de kırlara çıkılırken de en güzel elbiseler giyilir.¹⁵⁰

Bolu'da Nevruz günü sabah erken kalkılır, Nevruzun ilk suyu ile yıkanmak geleneği vardır ve bu gün özenle giyinilir.¹⁵¹

Sivas'ta Nevruz günü komşularla yapılan kahvaltıda beyaz elbiseler giymeye özen gösterilir. Komşularla bir tören yapılamazsa herkes kendi evinde beyaz giyinmeye çalışır.¹⁵²

¹⁴⁴ Cumakunova, "Nooruz Bayramı: Doğa İle İnsanın Bütünlüğünün Simgesi", s.23, 24.

¹⁴⁵ Levent Doğan, "Kırgızistan'da Nevruz", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mart 2002, S.183, s.32.

¹⁴⁶ Kereytov, "Kafkas Nogay Türklerinde Navruz Bayramı", s.234.

¹⁴⁷ "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", (www.kultur.gov.tr.)

¹⁴⁸ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.114.

¹⁴⁹ Özmen, "Kars Yöresinde Nevruz Bayramı",s.47; Özbaş, "Yozgat'ta Eğrice (Hıdırellez) Hazırlığı", s.3168.

¹⁵⁰ Kalay, "Edirne'de Nevruz ve Hıdırellez", s.6.

¹⁵¹ "Nevruz Gelenekleri", <http://www.bolununesi.com>.

¹⁵² Üçer, "Sivas'ta Mevsimlik Bayram ve Özel Günler: Sultan Navruz, Eğrilce ve Sıçancık", s.51.

Azerbaycan'da ise, Nevruz bayramı öncesinde yapılan temizlik faaliyetleri çerçevesinde, kırık kap kaçak çöpe atılırken, eski elbiseler de aynı şekilde atılır veya yakılır. Genç ihtiyar herkes, yeni elbiseler giyer. Özellikle çocuklara, kızlara, gelinlere mutlaka yeni elbiseler alınır.¹⁵³

Karaçay-Malkar Türkleri, Nevruz günü kutlamalarını yaparken tabii ki en güzel, en temiz elbiselerini giyerler.¹⁵⁴

Nevruz günü sevinç ve mutluluk içinde olan Kazak halkı da bembeyaz gömleklerini, yeni ve temiz elbiselerini giyer. Kırgız ve Özbekler'de de benzer adetler görülür.¹⁵⁵

Görüldüğü gibi, Nevruz bir yenilenme bayramıdır. Her kes imkanları ölçüsünde kendini, evini, çevresini, eşyalarını, elbiselerini yenilemeye ve de temizlemeye çalışır.

Hediyeleşme Akraba Ziyareti Sohbetler ve Sosyal Dayanışma

Hediyeleşme, akraba ziyareti, eşle dostla sohbet, zayıfa yoksula yardımcı olmak toplumumuzun her zaman ön planda tuttuğu hasletlerdendir. Bu hasletler bayramlarda daha da artarak devam eder. Nevruz günleri de bayram havasında kutlandığı için, bu günlerde Anadolu'nun sevecen, sıcakkanlı insanları hemen her yörede her zamankinden daha fazla eşini dostunu ziyaret eder. Bu arada yardımlaşma da doruk noktasına ulaşır. Mesela diğer yörelerimizde de olduğu gibi, Sivas'ta Nevruz günü, nişanlı kızlara, oğlan evi tarafından bir hediye gönderme geleneği vardır. Bu beyaz bir giyecek veya beyaz bir elbiselik kumaş olabilir.¹⁵⁶

Anadolu dışındaki Türk Dünyası'nda da benzer faaliyetler görülür. Mesela, Afganistan'da Nevruz günü sözlü ve nişanlılar arasında da hediyeler alıp vermek adettendir. Hediyeler genelde elbise ve takı cinsinden olur. Yiyecek olarak da tatlı tercih edilir.¹⁵⁷

Azerbaycan'da Nevruz kutlamaları biraz daha canlı geçer. Hemen herkes sevdiği saydığı kimselerle bu günde hediyeleşmek ister. Genç kızlar nişanlılarına

¹⁵³ Nebiyev, "Azerbaycan'da Nevruz, Nevruz Adetleri ve Nevruz Sofrası", s.32-34.

¹⁵⁴ T.M.Hacieva, "Karaçay-Malkar Türklerinin Eski Folklor Ürünleri", (Çeviren: Adilhan Adiloğlu), Bilig, Yaz 1997, S.6, s.185.

¹⁵⁵ Amangül Durdueva, "Nevruz Bayramının Türkmen Folklorundaki Yeri ve Özgünlüğü", (Aktaran: Yusuf Akgül), Avrasya Etüdüleri, Yaz/Sonbahar 1998, S.14, s.97; Karaman, "Azerbaycan'da Nevruz Kutlamaları", s.29; Rezulzade, "Nevruz Bayramı", s.9; Özkan, "Türk Boylarının Edebiyat ve Folklorunda Nevruz Şenlikleri", s.6; Karatayev, "Kırgız Tarihi ve Nevruz", s.231; "Nevruz Ulusun Ulu Günü", (Aktaran: Süer Eker), Ankara, 1993, s.9.

¹⁵⁶ Üçer, "Sivas'ta Mevsimlik Bayram ve Özel Günler: Sultan Navruz, Eğrilce ve Sıçancık", s.51.

¹⁵⁷ "Afganistan Maslahatgüzarı Sayed Zaher Shah'ın Nevruz Konuşması", Nevruz ve Renkler, s.23.

“bey çorabı” örer veya mendil işler. Kars’ta da görülen bu gelenek, eşler arasındaki sevgiyi artırır.¹⁵⁸ Yine Azerbaycan’da Nevruz günü, sayacı denilen gençler gruplar halinde evleri gezerek şiirler ve maniler okurlar. Ev sahipleri de onlara çeşitli hediyeler verirler. Toplanan hediyeler fakirlere dağıtılır. Bu adete “torba gezdirme” denir.¹⁵⁹ Ayrıca, Nevruz günü Azerbaycan’da, evlerin bacalarından ya da kapılarından şal sallanır. Bu adete “kuşak sallama” ya da “berek sallama” denir. Ev sahipleri de varlıklarına göre, bu şallara çeşitli hediyeler bağlarlar. Nişanlı kızların nişanlıları şal salladığında bu şallara damat hediyesi yani damat adayına nişanlısı tarafından dokunmuş nakışlı çorap ya da mendil, çocuklar şal salladığında ise, çerez, meyve, para, çorap gibi hediyeler bağlanır.¹⁶⁰ Şair Mehmed Hüseyin Şehriyar bu geleneği şöyle dile getirir:

*Bayramıdı, gece kuşu ohurdu,
Adahlı¹⁶¹ kız bey çorabın tohurdu,
Herkes şalın bir bacadan sohurdu,
Ay ne güzel gaydadı¹⁶² şal sallamak
Bey şalina bayramlığın bağlamak.*

*Şal istedim men de evde ağladım,
Bir şal alıp tez belime bağladım,
Gulam¹⁶³ gile kaçtım şalı salladım,
Fatma Hala mene çorap bağladı,
Han nenemi yâda salıp ağladı.¹⁶⁴*

Bayram günü, her yerde olduğu gibi, Azerbaycan’da da dostlar birbirini ziyaret eder. Yaşlılar ve hastalar unutulmaz. İnsanlar bu ziyaretler esnasında birbirleriyle hem helalleşirler hem de dertleşirler.¹⁶⁵ Bu gün konu komşuya, eşe dosta daha çok şefkat gösterilir. Başkasının hakkında kötü söz söylenmez. Hastalara, yaşlılara hediye gönderilir.¹⁶⁶

¹⁵⁸ Karaman, “Azerbaycan’da Nevruz Kutlamaları”, s.26; Özmen, “Kars Yöresinde Nevruz Bayramı”, s.42.

¹⁵⁹ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevrüz, s.95.

¹⁶⁰ Karaman, “Azerbaycan’da Nevruz Kutlamaları”, s.27; “Yurdumuzda ve Orta Asya’da Nevruz Kutlamaları”, T.C.Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi (www.kultur.gov.tr.)

¹⁶¹ Nişanlı, sözlü.

¹⁶² Âdet, gelenek.

¹⁶³ Hizmetçi, dadı.

¹⁶⁴ Makas, Türk Milli Kültüründe Nevruz, s.39, 40.

¹⁶⁵ Samir Kâzımoğlu, “Azerbaycan Türklerinde Novruz Bayramı”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8, s.16; Resulzade, “Nevruz Bayramı”,s.9; Gaffari, “Güney Azerbaycan’da Nevruz”,s.31, 36.

¹⁶⁶ Nebiyev, “Azerbaycan’da Nevruz, Nevruz Adetleri ve Nevruz Sofrası”, s.33.

Uzun süren bir kışın ardından gelen Nevruz gününde Kazaklar da birbirlerini selâmlarlar ve şu sözlerle bayramlarını kutlarlar:

**“Yaşın kutlu, ömrün çok,
Ulusumuz bahıtlı olsun.
Ulu kişiden dua alırsan**

Yolun her zaman açık olur.”¹⁶⁷ Kıs olanlar barışır, geçmişteki kırgınlıklar unutulur. İnsanlar birbirine yardım eder. Boşananlar birleştirilir, yetimler evlendirilir. Kötü yollara düşenlere doğrular gösterilmeye çalışılır.¹⁶⁸ Töreye göre, bu gün herkes birbirlerine karşı yaptıkları hatalı davranışlardan dolayı özür diler.¹⁶⁹ Ayrıca Kazakistan’da Nevruz günü halka açık ziyafetler verilir. Bu ziyafetler, varlıklı kişiler ve kurumlar tarafından halka ücretsiz sunulmak suretiyle sosyal dayanışma için zemin hazırlanmış olur.¹⁷⁰

Kırgızlar’da, Özbekler’de ve Günümüz Uygurlarında da benzer gelenekler görülür. Hemen her yerde Nevruz, barışın ve dostluğun sembolüdür.¹⁷¹

Türkmenistan’da, Nevruz günü yapılan tören ve gösterileri izleyen kişiler daha sonra, birbirlerinin Nevruz bayramını kutlamak için yanlarına yiyecek ve çiçekler alarak ev ziyaretleri yaparlar.¹⁷²

Kısacası Nevruz, Orta Asya Türklerinden Özbekler’de, Uygurlar’da, Türkmenler’de Kazak ve Kırgızlar’da, bütün Türk boylarında birlik, beraberlik ve kardeşlik bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu anlayışla Nevruz günü herkes birbirinin bayramını kutlar, hastaların hali hatırı sorulur, maddi imkânları iyi olanlar fakirlere, yetimlere hediyeler vererek onların gönüllerini alırlar. Küskünler barışırlar. Böylelikle Nevruz Bayramı, toplum içinde birlik, beraberlik, hoş görü ve sevgiyi güçlendirmeye sebep olur.¹⁷³

Nevruz’un temelinde eşitlik, dostluk, misafirperverlik, sevecenlik, insan sevgisi, tabiat sevgisi, yardımlaşma, kaynaşma, birlik ve beraberlik gibi çok asil kavramlar ve duygular vardır.

¹⁶⁷ Topsakal, “Kazak İli Navrızı Nasıl Karşılır?”, s.27.

¹⁶⁸ İbrayev, “Kazak Folklorunda Nevruz”, s.18; “Nevruz Ulusun Ulu Günü”, (Aktaran: Süer Eker), Ankara, 1993, s.24.

¹⁶⁹ Topsakal, “Kazak İli Navrızı Nasıl Karşılır?”, s.27.

¹⁷⁰ Ergünöz Akçora, “Kazakistan’da Nevruz Bayramı”, Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.28.

¹⁷¹ Cumakunova, “Nooruz Bayramı: Doğa İle İnsanın Bütünlüğünün Simgesi”, s.24; Erkin H.Ekrem, “Uygurlar’da Nevruz Kutlamaları”, s.162, 163, 164; “Yurdumuzda ve Orta Asya’da Nevruz Kutlamaları”,(www.kultur.gov.tr.)

¹⁷² Cingöz, Çevik; “Gelse Novruz Aleme”, s.23.

¹⁷³ Kaşgarlı, “Orta Asya Türklerinde Nevruz”, s.38.

Ad Verme

Nevruz Azerbaycan'da; Novruz, Norus-Noyrus, Başkurtistan'da Noyruz, Çuvaşistan'da Naurus, Doğu Türkistan'da Naruz, Kazakistan'da Nawruz, Kırgızistan'da Noourus, Kırım'da Nawres-Navrez, Özbekistan'da Nayruz, Tataristan'da Nayruz, Türkiye'de Sultan Nevruz, Türkmenistan'da Nayruz, Uygur Türkleri'nde Novruz olarak adlandırılır.¹⁷⁴

Yine Türk Dünyasının çeşitli yerlerinde Nevruz, Ulusun Ulu Günü, Ergenekon, Erken Gün, Baba Marta, Bozkurt, Çağan, Yeni Gün, İlk Yaz Yortusu, Kürklü Marta, Mart Dokuzu, Mereke, Meyram, Mevris gibi adlarla da anılır.¹⁷⁵

Nevruz Türk toplumunu o kadar çok etkiler ki bu etki yer ve şahıs adlarına da yansır.

Anadolu'da Nevruz Köyü, Nevruz Yaylası (Direkli Bucağı, Yıldızeli / Sivas); Navruz Köyü (Yenice / Çanakkale); Körnevrüz Köyü (Taşlıçay / Ağrı); Navruzlu Köyü (Pazarcık / Kahramanmaraş); Navrus Yaylası (Merkez Bucağı, Yıldızeli / Sivas) gibi adlar taşıyan yerler bulunur. Ayrıca Iğdır'ın Cennetabat Bucağı'nın Nevruz Köyü'nde yaşayan oymak da Nevruz adını taşır.¹⁷⁶Tunceli'nin Çemişgezek ilçesi Hastek köyü yakınlarında Nevruzbey mevkii bulunmaktadır.¹⁷⁷

Anadolu'nun muhtelif yerlerinde olduğu gibi, Erzurum'da 2001 yılında Belediye tarafından Gez mahallesinde yaptırılan çeşmenin adı "Nevruz Çeşmesi"dir.

Doğu Türkistan'da Kaşgarlı Mahmut'un doğum yeri olan Kaşgar vilayetine bağlı Tokkuz Azak ilçesinde, onun kendi eliyle diktiği Hay-hay direk

¹⁷⁴ Gülsen Balıkcı, "Azerbaycan Quba'da Nevruzla İlgili Adet ve İnanmalar", Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Ankara 2000, Yıl.8, S.19, s.63; Kâzımoğlu, "Azerbaycan Türklerinde Novruz Bayramı", s.15; Alparslan Santur, "Türk Dünyasında Nevruz Şöleni Düzenleniyor", Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl 3, C.2, S.8, s.80; Oğan, "Türklerde Yeni Yıl Nevruz Bayramı ve Törenleri", s.31; Niyara Kurtbelyalova, "Navrez, Seni Unutmadık!", Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.227.

¹⁷⁵ Reşat Genç, Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil, Ankara, 1999, s.III, IV; Ahmet Turan, Türk Kültürü Araştırmaları Doğu ve Güneydoğu Anadolu I, Ankara, 1991, s. 30, 31, 32.

¹⁷⁶ Turan, "Nevruz Bayramı ve Kültürümüzdeki Yeri", s.69; Üçer, "Sivas'ta Mevsimlik Bayram ve Özel Günler:Sultan Navruz, Eğrilce ve Sıçancık", s.52; Çanakkale İl Yıllığı, 1967, s.29; Sivas İl Yıllığı 1967, s.33, 34.

¹⁷⁷ H.Hilmi Karaboran, "Çemişgezek'te Mevki Adları", Fırat Havzası II. Folklor ve Etnoğrafya Sempozyumu Bildirileri, Elazığ, 1989, s.180; Kutlu Özen, "Sivas Yöresinde Baharı Karşılama Törenleri Bahar Bayramı", Uluslar arası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, TŞOF Plaka Matbaacılık A.Ş; Ankara, 2000, s.141.

yanında bulunan ve Nevruz günü, etrafında şiirler okunup şarkılar söylenen çeşmenin adı “Nevruz Çeşmesi” dir.¹⁷⁸

Başkurtlar’da “Nevruzbayev” kelimesi soyadı olarak kullanılır. Başkurtlar’ın yaşadığı Uçallı Kurgan diyarının Safagöl bölgesinde Nevruz adlı iki köy bulunur.¹⁷⁹

Karaçay-Malkar Türklerinde, yüksek tabakaya mensup her soyun bir aile arması ya da damgası vardır. İşte bu soylardan birinin adı “Navruz” dur.¹⁸⁰

Kazakistan’da Nevruz günü doğan çocuklara Nawruz, Nawruzbay, Nawruzbek, Nawruzğali gibi adlar konur. Kazakların ünlü halk şairlerinden birinin adı Nawruzbay’dır.¹⁸¹

Kıbrıs Türkleri arasında, Nevruz günü doğan bazı kız çocuklarına, olayın bilincinde olan kimi ailelerin Nevruz adını verdikleri görülür.¹⁸²

Nogay Türkleri’nde ise Nevruz boy adı olarak kullanılır.¹⁸³

Nogay Türkleri’nde olduğu gibi, Kırgızlar’da da Nevruz, boy adıdır. Nevruz Boyu, Oş vilayetinin Leylek bölgesinde yaşar. Çu vilayetinin Kant bölgesinde ise, Nooruz adında bir mahalle ve “Nevruz-derya” adlı bir akarsu vardır. Ayrıca, Kırgızlarda Noruzbay, Noruzbayev, Noruzbek, Noroz gibi kelimeler, kişi ad ve soyadı olarak kullanılır. Nevruz kelimesi, park ve sokaklara ad olarak da verilir. Hatta Nevruz adını taşıyan sanatçı gruplarına da rastlanır.¹⁸⁴ Kırgızistan Yazarlar Birliği Lokalinin adı, “Nevruz”dur.¹⁸⁵

¹⁷⁸ Kaşgarlı, “Orta Asya Türklerinde Nevruz”, s.39.

¹⁷⁹ Ahmet Süleymanov, “Başkurt Halkının Milli Bayramlar Sisteminde Nevruz”, Türk Kültüründe Nevruz Uluslar arası Bilgi Şöleni (Sempozyumu) Bildirileri, s.162.

¹⁸⁰ Ufuk Tavkul, Kafkasya Dağlılarında Hayat ve Kültür (Karaçay-Malkar Türklerinde Sosyo-Ekonomik Yapı ve Değişme Üzerine Bir İnceleme), İstanbul, 1993, s.121, 123, 277.

¹⁸¹ Ali Abbas Çınar, “Kazak Türklerinde Nevruz”, Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s.449, 450; “Nevruz Ulusun Ulu Günü”, (Aktaran: Süer Eker), Ankara, 1993, s.9; Şakir İbrayev, “Nevruz Bayramının Kazak Türklerinde Kutlanması ve Onun Eski Türk Felsefesiyle Bağlantısı”, Uluslar arası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, TŞOF Plaka Matbaacılık A.Ş.; Ankara, 2000, s.59.

¹⁸² Mahmut İslamoğlu, “Kıbrıs’ta Nevruz”, Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl.3, C.2, S.8, s.50.

¹⁸³ Ahmet Caferoğlu, Türk Kavimleri, Ankara, 1983, s.46.

¹⁸⁴ Abdulhamit Güler, “Bahar Bayramı Kimin”, Atatürk İletişim, Nisan 2002, Yıl.1, S.2, s.4; Karatayev, “Kırgız Tarihi ve Nevruz”, s.230.

¹⁸⁵ İrfan Ünver Nasrattınoğlu, “Afyonkarahisar’da Nevruz Kutlamaları”, Uluslar arası Nevruz Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, TŞOF Plaka Matbaacılık A.Ş.; Ankara, 2000, s.121.

Özbekistan'da ise Nevruza, Nevbahar da denir. Özbekler gibi Tacikler de çocuklarına Nevruz ve Nevbahar gibi adlar verirler. Nevruz erkek çocuklara, Nevbahar ve Baharay ise kız çocuklara verilir. Nevbahar kelimesi yer ismi olarak da kullanılır.¹⁸⁶

Türkmenistan'da Nevruz günü dünyaya gelen erkek çocuklara genelde Novruz, Novayi, Hayt kız çocuklara ise Novbahar, Novgül, Haytgül gibi adlar verilir.¹⁸⁷

Uygur Türklerinde, Uygurca'nın fonetik özelliğinin etkisiyle "Noruz" olarak telaffuz edilen bu kelime erkek adı olarak da yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.¹⁸⁸

Tarihimizde ise Nevruz, Atabeg Nevruz, Nevruz Han, Emir Nevruz, Nevruz Mirza, Nevruz Ahmed, Nevruz Noyan, Nevruz-Bay, Navrızbay gibi adlar taşıyan tarihi şahsiyetler bulunmaktadır.¹⁸⁹ Namık Kemal'in yazdığı dört biyografiden biri "Emir Nevruz" adını taşımaktadır.¹⁹⁰ Mehmet Akif:

"İhtiyar amcanı dinler misin, oğlum, Nevruz?"

Ne büyük söyle, ne çok söyle; yiğit işde gerek.

Lâfi bol, karnı geniş soyları taklid etme;

Sözü sağlam, özü sağlam, adam ol, ırkına çek."şiiiriyle, Nevruz adlı birine öğüt vermekte ya da Nevruz adını simge olarak kullanmaktadır.¹⁹¹

Tokat'ın Turhal ilçesi civarında yaşamış Nevruz adlı bir halk aşığı bulunmaktadır. On beşinci yüzyıldan evvel, adı etrafında halkın hikaye teşekkül ettirdiği bir Nevruz Bey vardır. Altınorda hanlarından birinin adının Nevruz olduğunu görüyoruz. Türk dünyasında Nevruz kelimesine bazı ekler getirmek

¹⁸⁶ A.Melek Özyetkin, "Türk Ad Bilimine Malzemeler: Kitâbu'l-İdrâk li Lisani'l-Etrak'ta Kişi Adları", Bilig, Güz 2001, S.19, s.22; Askarov, "Özbekistan'da Nevruz Tekrar Halkın Bayramı Oldu", s.243.

¹⁸⁷ Durdüveva, "Nevruz Bayramının Türkmen Folklorundaki Yeri ve Özgünlüğü", s.109.

¹⁸⁸ Ferhat Kurban Tanrıdağlı, "Uygur Türklerinde Nevruz Bayramı Kutlamaları", Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, Mart 1995, Yıl 3, C.2, S.8, s.37.

¹⁸⁹ Zeki Velidî Togan, Bugünkü Türkili Türkistan ve Yakın Tarihi, İstanbul, 1981, s.134, 309, 524; Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Beylikleri", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, C.10, s.117; Zeki Velidî Togan, Umumî Türk Tarihi'ne Giriş, İstanbul, 1981, s.264; Nadir Devlet, "Altın Ordu", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, C.9, s.179; Aşur Özdemir, "Büyük Kazak Şairi Mağjan Jumabay", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum 1996, S.4, s.209; Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.199, 200.

¹⁹⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, 19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul, 1985, s.416; Harid Fedâî, "Kemâl'den Seçmeler", Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara, 1993, Yıl.29, S.1-2, s.111.

¹⁹¹ Mehmed Akif Ersoy, Safahat, (Yayına Hazırlayan:Nebil Fazıl Alsan), İstanbul, 1987, s.576.

suretiyle de kişi adları yapılmaktadır. Örnek vermek gerekirse, Nevruzali, Nevruzbaht, Nevruzbibisi, Nevruzcemal, Nevruzkul gibi adlar verilebilir.¹⁹²

Ayrıca Türk toplumunda var olan, çocuğun doğduğu günün adını alması geleneğinden hareketle, Nevruz günü doğan ve bu adı alan kişiler de vardır.¹⁹³

Ateş Yakma ve Üzerinden Atlama

Nevruz geleneklerinden biri de ateş yakma ve üzerinden atlamadır. Türk Dünyası'nın hemen her köşesinde bu geleneğin yaşatıldığını görmek mümkündür.¹⁹⁴

Bolu'da Nevruz günü yüksek bir tepede ateş yakılarak baharın geldiği müjdelenir.¹⁹⁵

Edirne'de Nevruz günü yapılan Sultan Nevruz eğlencelerinde sokaklarda veya avlu içlerinde eski hasırlar yakılır. "Mart içeri, pire dışarı" ya da "Mart içeri, kış dışarı" denilerek ateşin üzerinden atlanır. Ateşin külünden alınlara sürülür.¹⁹⁶

Erzurum'da Nevruz günü yapılan kutlamalar esnasında, Nevruz kültüründe yer alan temsili "Bahar Hanım" ve "Dede Korkut" tarafından "bahar Ateşi" yakılır ve isteyen bu ateşin üzerinden atlar.¹⁹⁷

İğdır'da Nevruz öncesi, yılın son Çarşamba akşamında yani Salıyı Çarşambaya bağlayan akşam, Tonkal adı verilen ateşler yakılır. Burada da ağırlığın, uğursuzluğun ateşe dökülüp yok olması dileği ile ateşin üzerinden atlanır.¹⁹⁸

¹⁹² Zeki Gürel, "Nevruz'u Çocuklara Anlatmak", Türk Dünyasında Nevruz Üçüncü Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara, 2000, s. 148, 149.

¹⁹³ Duran, "Türk Süsleme Sanatlarının Ortak Motifi Nevruz Çiçeği", s.127; Turan, "Nevruz Bayramı ve Kültürümüzdeki Yeri", s.69.

¹⁹⁴ Rahmiye Malcıoğlu, "Bursa'da Hidrellez", Türk Folklor Araştırmaları, Şubat 1968, Yıl 18, C.11, S.222, s.4635.

¹⁹⁵ "Nevruz Gelenekleri", <http://www.bolununesi.com>.

¹⁹⁶ Edirne İl Yıllığı 1967, İstanbul, 1968, s.76; Kalay, "Edirne'de Nevruz ve Hidrellez", s.10; "Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları", T.C.Kültür Bakanlığı İnternet Sitesi (www.kultur.gov.tr); Günşen, "Edirne ve Yöresinde Bahar Bayramı Geleneği ve Nevruz", s.10.

¹⁹⁷ H.Ağar – A.Güler, "Nevruz Coşkusu", s.1.

¹⁹⁸ Mehmet Ali Ekrem, "Şamanlığın ve Eski Türk Kültürünün Dobruca'daki Kırım Türkleri Folklorunda İzleri", I. Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1976, C.I. s.112; Gönüllü, "Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi", s.12; Makas, Türk Millî Kültüründe Nevruz, s. 69.

Kars'ta da Nevruz öncesindeki son Çarşamba günü yakılmak üzere, günler, hatta aylar öncesinden ot artıkları biriktirmeye başlanır.¹⁹⁹Günü geldiğinde evlerin damlarında ateşler yakılır. Bazı yerlerde ise ateş, herkesin toplandığı bir meydanda yakılır. Kişiler dilek tutarak ateşin üzerinden atlarlar. Ateşten atlayamayan küçük çocuklara ve hastalara yardım edilerek, hiç olmazsa ateşin üzerinden geçmeleri sağlanır. Ateşin üzerinden atlanırken şöyle bir tekerleme de söylenir:

*Ağrım ağırlık tökülsün,
Od'a düşüp kül olsun,
Yansın alev saçılsın,
Menim bahtım açılsın.*²⁰⁰

Yine Kars'ın bazı yörelerinde Nevruz ateşinin külleri, "Bolluk içeri, böcek dışarı" ya da "Devlet içeri, böcek dışarı"denilerek evlere doğru süpürülür.²⁰¹Yine Kars'ın Dikme Köyü'nde, "girç" denilen ot artıklarından yakılan ateş üzerinden genç kızlar, delikanlılar ve de ömrünün daha uzun olmasını isteyen ihtiyarlar atlarlar. Ayrıca gazyağı dökülmüş ve top haline getirilmiş bezler yakılarak havaya atılır. Bunlar yere düşerken, sanki köyün üzerine ateş yağıyormuş gibi bir görüntü verir.²⁰²

Konya'da ise gençler Nevruz nedeniyle, bazı mahallelerde üzüm çubuklarını damlardan aşağı atarlar ve bunları toplayıp yakarlar ve ateşin üzerinden atlarlar.²⁰³

Malatya'nın Arguvan ilçesinde ise, Nevruz günü "Kış bitti bayramı" yapılır. Ateş yakılır, el ele tutularak ateşin etrafında dönülür.²⁰⁴

Anadolu'nun birçok yöresinde görülen bu adet, Anadolu dışında da yaygındır. Mesela, Azerbaycan'da Nevruz öncesindeki dört hafta, Çarşamba akşamları evlerin avlularında, tonkal denilen ateşler yakılır. Çocuklar, genç kızlar ve delikanlılar ateşin üzerinden atlarlar. Ayrıca bu günlerde lapa yakılır ve fişenk atılır. Sofra başlarında ise, ailenin her ferdi için bir mum yakılır.²⁰⁵Yılın önemli

¹⁹⁹ Hamit Hatemoğlu, "Kars'ın Selim İlçesi Yenice Köyünde (Noyruz) Bayramı", Millî Folklor, Bahar / Yaz 1996, Yıl 8, C.4, S.29/30, s.13.

²⁰⁰ Kırhan, "Nevruz-Ergenekon Bayramı", s.18.

²⁰¹ Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.85.

²⁰² İsa Dünder, "Kars'ın Dikme Köyünde Nevruz ve Ayın Ahır", Türk Folklor Araştırmaları, Şubat 1978, Yıl.29, C.18, S.343, s.8230.

²⁰³ Karaman, "Türkiye'de Nevruz Kutlamaları", s.45.

²⁰⁴ Ethem Ruhi Fırlı, Geçmişten Günümüze Halk İnançları İtibariyle Alevilik-Bektaşilik, Ankara, 1994, s.77; Uslu, "Türk Kültüründe Nevruz Motifi", s.23.

²⁰⁵ Resulzade, "Nevruz Bayramı", s.9; Karaman, "Azerbaycan'da Nevruz Kutlamaları",s.27.

günlerinden sayılan Nevruz öncesindeki Son Çarşamba ya da Ahir Çarşamba'da kutlamalar daha da artar. Çarşamba akşamı, hava karardıktan kısa bir süre sonra ateş yakma merasimi başlar. Bazı köylerde ise, damların üzerinde kömürle bir daire çizilir ve ateş bu dairenin içinde yakılır. Ateşin etrafına, hatta evlerin çevresine çekilen çizginin insanları kötülüklerden, kem gözlerden koruyacağına inanılır.²⁰⁶ Ateşin üstünden atlarken,

**“Ağırlığım uğurluğum geçsin,
Pis adamların nefsi üzerinden gitsin,
Allah bana yahşilik getirsin, şanslar getirsin”** denir.²⁰⁷

Dobruca Türkleri, Nevruz günü ateş yakarak üzerinden atlarlar. Özellikle çocuklar ateşin üzerinden, “ağırlığım gâvura” diyerek atlarlar.²⁰⁸

Karaçay-Malkar Türkleri'nde de ateşle ilgili pek çok gelenek vardır. Nevruz akşamı yakılan ateşlerin üzerinden atlanır ve “tepena” adı verilen şarkı söylenerek dans edilir. Kış boyunca çitler içinde kalan koyunlar, Nevruz dolayısıyla yakılan ateşlerin dumanı içinden geçirilerek çit dışına çıkarılır.²⁰⁹

Kazaklar da Nevruz kutlamaları esnasında ateşin üzerinden atlarlar. Ateşten atlamalar, eski yılın kötülüklerinden ve hastalıklarından kurtulmak, yeni yıla sağlıklı girmek için yapılır.²¹⁰ Nevruz akşamı karanlık basınca birbirine yakın yerde kocaman iki ateş yakılıp, yaşlılar önde, gençler arkada iki ateş arasından geçerler. Bu esnada, ellerindeki ucu yağlı sopaları ateşe tutup meşale şekline getirirler. Bütün katılanlar “Allah kötülükten saklasın” diyerek etraflarını meşalelerle temizlerler. Daha sonra gençler yakılan iki ateşin üzerinden atlarlar.²¹¹

Nevruz dolayısıyla Kıbrıs Türkleri, Batı Trakya Türkleri ve Eski Yugoslavya Türkleri de ateş yakar ve etrafında dans ederek eğlenirler.²¹²

Nevruz bayramı kutlamalarında Kırgızlar da ateş kültürüne önem verirler. Nevruz akşamı büyük ateşler yakarlar ve üzerinden atlarlar. Atlarken de ateşin

²⁰⁶ Gaffari, “Güney Azerbaycan'da Nevruz”, s.33, 34, 35.

²⁰⁷ Balıkcı, “Azerbaycan Quba'da Nevruzla İlgili Adet ve İnanmalar”, s.66.

²⁰⁸ Mehmet Naci Önal, “Dobrucadaki Tatar Türklerinde Nevruz Geleneği”, Bilig, Kış 1999, S.8, s.87.

²⁰⁹ Şamanov, “Kafkasyalı Karaçay-Malkar Türkleri'nin Halk Takviminde Yeni Yıl Nevruz”, s.197; Tavkul, “Karaçay-Malkar Sosyo-Kültürel Yapısında Nevruz”, <http://caucasus.8k.com/>, s.3, 4.

²¹⁰ Özkan, “Türk Boylarının Edebiyat ve Folklorunda Nevruz Şenlikleri”, s.6; Çay, Türk Ergenekon Bayramı Nevruz, s.70; “Yurdumuzda ve Orta Asya'da Nevruz Kutlamaları”, (www.kultur.gov.tr.); “Nevruz Ulusun Ulu Günü”, (Aktaran: Süer Eker), Ankara, 1993, s.18.

²¹¹ Topsakal, “Kazak İli Navruzı Nasıl Karşılır?”, s.28.

²¹² Yoloğlu, “Türk Dünyasında Nevruz”, s.39; “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Büyükelçisi Nazif Borman'ın Nevruz Konuşması”, Nevruz ve Renkler, s.29.

kızıl nurunun kendilerine gelmesi, kendi sarı hastalıklarının da ateşe geçmesini ifade eden sözler söylerler. Bu davranışlarıyla insanlar, Nevruz günü sadece yaşadıkları yeri, eşyalarını ve bedenlerini değil, ruhlarını da temizlemek istediklerini, yeni yıla bedenen olduğu gibi ruhen de temiz olarak girmek istediklerini gösterirler.²¹³

Türkistan Türkleri de hastalıklardan, talihsizliklerden kurtulmak ve yeni yıla iyi hazırlanmak için Nevruz törenlerinde ateşin üzerinden atlarlar.²¹⁴

Uygur Türkleri'nde de Nevruz günü ziyafetlerden sonra kırlarda ateşler yakılır ve ateşin çevresinde "Ateş dansı" ve "Pipa dansı" toplu olarak yapılır.²¹⁵

Her şeyi yakan, yok eden ateş aynı zamanda ışık kaynağıdır. Ateşten ışık olarak yararlanmak, karanlığa meydan okumak, karanlık ve aydınlığın eşit olduğu bir günde aydınlığın galip gelmesine katkıda bulunmak için Nevruz günü, yapılan kutlamalarda ateşe yer verilir. Nevruz şenliklerinde kullanılan ateş, tapınmak için değil, temizlenmek içindir.²¹⁶ Çünkü Türk dünyasında ateş, bir "arınma kültürü"dür. Her şeyin ateşle temizleneceğine inanılır.²¹⁷ Hatta Nevruz dolayısıyla evler temizlenirken, eski kap kacağın, işe yaramaz şeylerin ateşe atılması da bir temizlik faaliyetidir.²¹⁸

²¹³ Cumakunova, "Nooruz Bayramı: Doğa İle İnsanın Bütünlüğünün Simgesi", s.25; Karatayev, "Kırgız Tarihi ve Nevruz", s.231.

²¹⁴ Gönüllü, "Türk Halk İnançlarında Nevruz Motifi", s.12.

²¹⁵ Tanrıdağı, "Uygur Türklerinde Nevruz Bayramı Kutlamaları", s.40.

²¹⁶ Osman Bilen, "Mitolojik Bilinç Ürünü Olarak Nevruz", Kubbealtı Akademi Mecmûası, Ekim 1998, S.135, s.50.

²¹⁷ Ramazan Karaman, "Türk Kültüründe Nevruz", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Mart 1998, S.135, s.50; Kâzım Yedekçioğlu, "Kayseri Folklorunda Ateş Kültü", Erciyes Yöresi 1.Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri, Kayseri, 1991, s.107.

²¹⁸ Bilen, "Mitolojik Bilinç Ürünü Olarak Nevruz", s.67.